

Ἡ θεώρηση τῆς μελαγχολίας
στὸν William James καὶ ἡ ἔννοια
τῆς θλίψης στὸν Ποιμένα τοῦ Ἐρμᾶ.
Διαπραγμάτευση στὸ πλαίσιο
τῆς ψυχολογίας τῆς θρησκείας

ΓΕΩΡΓΙΟΥ ΒΑΡΒΑΤΣΟΥΛΙΑ

Ἡ μελαγχολία καὶ ἡ θλίψη εἶναι ἀνθρωπολογικὰ ζητήματα ποὺ παρατηροῦνται συχνὰ στὴν ἀνθρώπινη ζωὴ. Ἐξετάζοντας τὶς πρακτικὲς λειτουργίας τῶν συναισθηματικῶν αὐτῶν συνθηκῶν διαπιστώνουμε πὼς ἀναφέρονται ἢ μὲν πρώτη σὲ διαταραχὴ ποὺ συστήνει ἔντονη ἀπαισιοδοξία, μείωση τῆς διάθεσης γιὰ ἀπόδοση, κούραση καὶ συστήνει ἔντονη ἀπαισιοδοξία, μείωση τῆς διάθεσης γιὰ ἀπόδοση, κούραση καὶ συμπτώματα κατάθλιψης. Σήμερα ἡ μελαγχολία θεωρεῖται ὅτι ἀντιπροσωπεύει βαριᾶς μορφῆς κατάθλιψη. Ἀπὸ τὴν ἄλλη, ἡ θλίψη, ἐρμηνεύει μιὰ ψυχολογικὴ διαταραχὴ μὲ παρόμοια θεώρηση πρὸς ἐκείνην τῆς κατάθλιψης. Συγκεκριμένα ἐπισημαίνει τὴν ἔνταση ποὺ δημιουργεῖται ἐξαιτίας τῆς ἀπώλειας προσώπων –ὄχι ἀναγκαστικὰ θανάτου– ἢ πραγμάτων, καθὼς καὶ ἀπὸ τὴν αἴσθηση τῆς ἔλλειψης ἰκανοποίησης γιὰ διαθέσεις ποὺ δὲν πραγματοποιήθηκαν. Ἡ θλίψη συγκεφαλαιώνει τὴν ἀλλαγὴ στὴ διάθεση καὶ τὸν συναισθηματικὸ κόσμο, περιορίζοντας τὴν προοπτικὴ τοῦ ἀνθρώπου γιὰ ψυχοσυναισθηματικὴ ἀνάνηψη. Παράλληλα ἐκφράζεται καὶ ὡς πένθος κατὰ τὸ ὅποιο τὸ ἄτομο δρᾶτται τῆς εὐκαιρίας νὰ ἀφομοιώνει συναισθήματα ποὺ χαρακτηρίζουν τὴν ἀπώλεια μέσα στὴ δομὴ τοῦ Ἐγώ, ἐπιχειρώντας τὴ διάπλαση νέας ταυτότητας, ἢ ὅποια δὲν εἶναι τίποτε ἄλλο παρὰ προσπάθεια ἀποφυγῆς τῆς συγκρουσιακῆς πραγματικότητος ποὺ βιώνει τὸ ἄτομο.

Ἐπιλέξαμε γιὰ τὴ διαπραγμάτευση αὐτὴ τοὺς William James καὶ Ἐρμᾶ, ἐνὸς διότι ἡ ψυχολογικὴ ἐπιρροή τῆς μελαγχολίας ἀποδείχθηκε πολὺ σημαντικὴ γιὰ τὸν ἴδιο, «ὑποχρεώνοντάς» τον νὰ συλλάβει ἀρκετὰ ἀπὸ τὰ χαρακτηριστικὰ τῆς στὴν προσωπικὴ διάσταση τῆς ἀνθρώπινης ζωῆς, ἐνῶ ἀφ' ἐτέρου τὸν Ἐρμᾶ ἐξαιτίας τῆς συναισθηματικῆς φόρτισης ποὺ τοῦ «παρεῖχε» ἡ θλίψη

όταν την βίωνε. Οί σέ πολλά σημεία κοινές πορείες τών προαναφερόμενων ὄρων θά μᾶς δρομολογήσουν νά συζητήσουμε τήν ἐρμηνευτική τους βᾶσει τών μαρτυριῶν πού καταθέτουν οί προσωπικότητες τών συγγραφέων καθὼς καί τὰ συγκεκριμένα κείμενα πού συνέγραψαν. Κρίνουμε δὲ σημαντικό νά ξεκινήσουμε τὴ διαπραγμάτευσή μας ἀναφερόμενοι ἀρχικὰ στοὺς συγγραφεῖς καί στὴ συνέχεια στὴν ἐνασχόλησή τους μὲ τὸ θέμα.

Ὁ William James γεννήθηκε τὸ 1842 στὴ Νέα Ὑόρκη καί πέθανε τὸ 1910. Ἦταν ὁ μεγαλύτερος γιὸς ἀπὸ τοὺς τέσσερις συνολικὰ στὴν οἰκογένειά του. Ὡς προσωπικότητα τὸν χαρακτηρίζουμε ἄνθρωπο τῆς ἀναζήτησης σὲ ζητήματα πού ἀφοροῦσαν θρησκευτικούς προβληματισμούς. Στὴν ἐρμηνευτική πού ἔθετε γιὰ τὴν θρησκεία τὴν ἀντιλαμβάνοταν ὡς ἓνα γεγονός ψυχολογικῆς ὑφῆς, χρήσιμο, καθὼς καί ὑποκείμενο σὲ ἀλλαγές λόγῳ τών πολλῶν καί διαφόρων ἀποκλίσεων του ἀπὸ πολιτισμὸ σὲ πολιτισμὸ. Ὅσον ἀφορᾷ τὸ οἰκογενειακὸ του περιβάλλον ἀναπτύχθηκε μέσα σὲ πνεῦμα φιλελεύθερης ἔκφρασης, δὲν τοῦ ἔλειπε τίποτε ἀπὸ οἰκονομικῆς πλευρᾶς ἢ ἀπὸ εὐμάρεια, ἢ ὁποία διασφάλιζε μὲν τὴν προσωπικὴ οἰκονομικὴ του ἐπιφάνεια, ἀνάπτυξη καθὼς καί τὴ μετέπειτα πορεία του στὴν ἐπιστήμη, τοῦ δημιουργοῦσε ὅμως ἀρκετὲς ψυχοπνευματικὲς ἀνασφάλειες, τίς ὁποῖες καί σκιαγραφεῖ ἔντονα στὸ ἔργο του: *The varieties of religious experience*¹. Μία ἀπὸ τίς κυριώτερες ἀναφάλειες ἦταν ἡ αἴσθησις τῆς αὐτάρκειας πού δὲν συμβιβαζόταν μὲ τὴ θεώρησις τοῦ ὀλοκληρωμένου χριστιανοῦ. Εἶχε τὴν ἐντύπωσις πὼς ἡ αὐτάρκεια αὐτὴ δρομολογοῦσε προβλήματα στὴν ἀνάπτυξη τοῦ οἰκογενειακοῦ του περιβάλλοντος μὲ συνέπεια τὴν μὴ ὀρθὴ ἀνάπτυξη τῆς πνευματικότητος τῆς θρησκευτικῆς πεποίθησις πού ἀναζητοῦσαν. Στὸ ἔργο του αὐτὸ διακρίνουμε ἓναν *ψυχολογικὸ δυαλισμὸ* ὅσον ἀφορᾷ τὸν ψυχισμὸ τοῦ ἀνθρώπου ἀπὸ πλευρᾶς *συνειδητοῦ* καί *ὑποσυνειδήτου*, ὃχι ὅμως σὲ σχέση μὲ τὴν ἀνάπτυξη πού ὑπέστησαν οἱ ὄροι ἀπὸ πλευρᾶς νεωτέρων τοῦ James ψυχιάτρων, μετέπειτα ψυχαναλυτῶν, ὅπως ἐκείνων τοῦ Freud, τοῦ Jung, καί τοῦ Adler. Ὁ ψυχολογικὸς του δυαλισμὸς ἐρμηνεύει τὸ συνειδητὸ καί τὸ *ὑποσυνειδητὸ* ὡς δύο Ἐγὼ στὸν ἄνθρωπο. Τὸ πρῶτο ἔχει νά κάνει μὲ τὸν κόσμον τοῦ *ἐγκόσμιου ἀνθρώπου*, τὸ δεύτερο μὲ ἓναν *ὑψηλότερο*

1. Τὸ συγκεκριμένο ἔργο τοῦ James εἶναι παντελῶς διαφορετικὸ σὲ περιεχόμενο ἀπὸ τὸν Ποιμένα τοῦ Ἑρμᾶ· δὲν πρόκειται νά τὰ ἐξετάσουμε στὸν παρὸν ἀρθρο σὲ σχέση πρὸς τὴ διαφορετικότητά τους, ἀλλὰ ὅσον ἀφορᾷ τίς θεματικὲς τῆς *μελαγχολίας* καί τῆς *θλίψης* καί πὼς τίς ἐρμηνεύουν.

κόσμο. Τὰ δύο αὐτὰ Ἐγὼ συγκρούονται μὲ ἀποτέλεσμα νὰ μὴν ὑφίσταται ἐπικοινωνία μεταξύ τους καὶ ὁ ἄνθρωπος νὰ *διαμερισματοποιεῖται* καὶ νὰ *καταθλίπεται*. Ὁ William James διακρίνει ἀντιπαλότητα ἀνάμεσα στοὺς δύο αὐτοὺς χαρακτήρες, ἡ ὁποία καὶ ὀδηγεῖ τὸν ἄνθρωπο σὲ μελαγχολικὴ διάθεση, ἐπειδὴ ἀντιλαμβάνεται πὼς χάνει κάτι ποὺ τὸν ὀρίζει ὡς ἀτομικότητα, μιὰ καὶ τὸν διαφοροποιεῖ στὴ σχέση πρὸς τὸν ἑαυτό του, τὸν ὁποῖο καὶ κατανοεῖ ὡς *διασπασμένο*². Αὐτοῦ τοῦ εἴδους ἡ θεώρηση ἔβρισκε ἀνταπόκριση καὶ στὸν ἑαυτό τοῦ James, ὁ ὁποῖος γευόταν τὴ *μελαγχολικὴ διάθεση* στὴν προσωπικὴ του ὑπαρξη. Ἀπὸ τὴν ἄλλη, ὁ *θρησκευτικὸς δυαλισμὸς* ποὺ διέκρινε τὴν οἰκογενειακὴ του πραγματικότητα ὅσον ἀφορᾷ τὴν ὁμολογιακὴ σχέση ἀπέναντι στὴν *χριστιανικὴ θρησκεία* – ἡ οἰκογένειά του φαίνεται νὰ μὴν ἀνήκε σὲ συγκεκριμένη ὁμολογία, ἀλλὰ νὰ ἦταν κάτι ἀνάμεσα σὲ Καλβινιστὲς καὶ Μεθοδιστὲς – καλλιεργοῦσαν στὸν μικρὸ William ἀπὸ τὴν παιδικὴ κίχλας ἡλικία τὴν *ἀναζήτηση ταυτότητας*, καθὼς καὶ ἓνα σφοδρὸ συναίσθημα *ἀντιφάσεων* καὶ *ἀναποφασιστικότητας* στὴ ζωὴ, κάτι ποὺ διαπιστώνουμε μελετώντας τὸ προαναφερόμενο ἔργο του. Οἱ ἀφετηριὲς αὐτὲς καθὼς καὶ τὸ ἰσχνὸ ἕως ἑλλιπὲς θρησκευτικὸ ὑπόβαθρο ποὺ βίωνε στὴν οἰκογένειά του τὸν ἀνάγκαζαν νὰ σημειώ-
νει:

«Ἡ προσωπικὴ μου θέση εἶναι ἀπλή. Δὲν ἔχω καμμία ζωντανὴ αἴσθηση συναλλαγῆς μὲ τὸν Θεό. Ζηλεύω αὐτοὺς ποὺ ἔχουν, ἐπειδὴ πιστεύω πὼς ἡ αὔξηση μιᾶς τέτοιας αἴσθησης θὰ μὲ βοηθοῦσε σημαντικά. Τὸ Θεῖο στὴν ἐνεργητικὴ ζωὴ μου περιορίζεται σὲ ἀπρόσωπες καὶ ἀφρημένες ἔννοιες, οἱ ὁποῖες ὡς ἰδανικὰ μὲ ἐνδιαφέρουν καὶ μὲ προσδιορίζουν· λανθάνουν ὅμως ἀνεπαίσθητα σὲ σύγκριση μὲ τὸ αἶσθημα τοῦ Θεοῦ, καὶ τί ἀποφέρει, ἂν εἶχα κάτι τέτοιο. (Τώρα ἂν εἶμαι χωρὶς Θεὸ κάτω ἀπὸ μία ἀκλόνητη καὶ σθεναρὴ ἄποψη), θεωρῶ ὅτι ὑπάρχει κάτι μέσα μου ποὺ μὲ προκαλεῖ νὰ ἀντιδρῶ ὅταν ἀκούω, κουβέντες ἐδῶ μέσα ποὺ κάνουν ἄλλοι. Ἀναγνωρίζω τὴν βαθύτερη φωνή. Κάτι μοῦ λέει: πρὸς τὰ ἑκεί πέρα βρίσκεται ἡ ἀλήθεια, καὶ εἶμαι σίγουρος πὼς δὲν πρόκειται γιὰ παλιὲς θεϊστικὲς προκαταλήψεις τῆς ἀνηλικότητάς μου. Ἐκεῖνες στὴν περίπτωσή μου ἦταν χριστιανικὲς,

---

2. Βλ. ΧΡΗΣΤΟΥ Π., *Ἐκκλησιαστικὴ Γραμματολογία: Πατέρες καὶ Θεολόγοι τοῦ Χριστιανισμοῦ*, ἐκδ. Ἄφοι Κυριακίδη, Θεσσαλονίκη 1981, Β' τόμος, σσ. 382-383.

ἔχω ὁμως μεγαλώσει τόσο ἔξω ἀπὸ τὸν Χριστιανισμό πού ἡ ἐμπλοκή μου μὲ αὐτὲς ἀπὸ πλευρᾶς μιᾶς κάποιας μυστηριακῆς συζήτησης πρέπει νὰ ἀποσυρθεῖ καὶ νὰ ξεπεραστεῖ, πρὶν ἀκόμα τὴν ἀκούσω. Ἀποκάλεσε τὸ τελευταῖο ἂν θέλεις ὡς τὸ μικρόβιό μου γιὰ τὸ μυστήριο. Πρόκειται γιὰ ἓνα πολὺ κοινὸ μικρόβιο. Δημιουργεῖ τοὺς κοινούς θνητοὺς τῶν πιστῶν. Καὶ ὅπως αὐτὸ ἀντιστέκεται στὴν περιπτώσή μου, ἔτσι καὶ θὰ ἀντιστέκεται στὶς περισσότερες περιπτώσεις ἀπέναντι σὲ κάθε ἀμιγῆ ἀθεϊστικὴ κριτικὴ»³.

Παρόλη τὴν προσωπικὴ του ὁμως τοποθέτηση ἀπέναντι στὴν ἔννοια τοῦ θείου, ἐξ ἀφορμῆς οἰκογενειακῶν θρησκευτικῶν θεωρήσεων, ἀντιλαμβάνοταν ἐσωτερικὰ τὴν ἀνάγκη ἐξακριβώσεως τοῦ θείου ὡς παράγοντα ψυχοπνευματικῆς ἰσορροπίας, καθὼς ἀπὸ τὶς πολλὲς στιγμὲς εὐλικρίνειας πού εἶχε ὅσον ἀφορᾷ τὸν ἑαυτό του προβληματιζόταν γιὰ τὴν ἐρμηνευτικὴ πού ἔθετε κατὰ τὴν ἐνασχόλησή του μὲ τὸ θρησκευτικὸ συναίσθημα καὶ πῶς αὐτὸ θὰ μποροῦσε νὰ βοηθήσει ἐκείνους μὲ τοὺς ὁποίους ἐρχόταν σὲ σχέση⁴.

---

3. My personal position is simple. I have no living sense of commerce with God. I envy those who have, for I know that the addition of such a sense would help me greatly. The Divine, for my active life, is limited to impersonal and abstract concepts which, as ideals, interest and determine me, but do so but faintly in comparison with what a feeling of God might effect in I had one. [Yet if I am devoid of the sense of God in the director and stronger sense], yet there is *something in me* which *makes response* when I hear utterances from that quarter made by others. I recognize the deeper voice. Something tells me: –“*thither lies truth*”– and I am sure it is not old theistic prejudices of infancy. Those in my case were Christian, but I have grown so out of Christianity that entanglement therewith on the part of a mystical utterance has to be abstracted from and overcome, before I can listen. Call this, if you like, my mystical *germ*. It is a very common germ. It creates the rank and file of believers. As it withstands in my case, so it will withstand in most cases, all purely atheistic criticism. *The varieties of religious experience*, Penguin Classics, New York 1985, σ. xxiv.

Ἡ ἀντίσταση ἀπέναντι σὲ ὅποια ἀμιγῆ ἀθεϊστικὴ κριτικὴ ἔχει νὰ κάνει μὲ τὶς κατηγορίες περὶ ἀθεΐας πού τοῦ προσηύταν κατὰ καιροὺς ἄλλοι οἱ ὅποιοι λάμβαναν κυριολεκτικὰ τὰ γραπτά του καὶ ὄχι σὲ σχέση μὲ τὶς ἀναζητήσεις πού προσωπικὰ εἶχε στὴ σχέση μὲ τὸν Θεό.

4. Χρειάζεται νὰ ἐπισημάνουμε πῶς τὸ ἔργο του *The varieties...* συνιστᾷ λόγους καὶ γραπτὰ τὰ ὁποῖα συνέθετε ἀναλόγως τῶν προσκλήσεων πού δεχόταν ἀπὸ ἀκροατήρια καὶ τὸν προβληματισμὸ πού τοῦ ἐξέθεταν.

«Τὸ πρόβλημα στὸ ὁποῖο ἔχω φέρει τὸν ἑαυτό μου εἶναι ἀρκετὰ δυσχερές. Πρῶτον νὰ ἀμυνθῶ γιὰ τὴν ἐμπειρία σὲ ἀντίθεση πρὸς τὴν φιλοσοφία, ἢ ὁποῖα καὶ εἶναι ἡ σπονδυλικὴ στήλη τῆς θρησκευτικῆς ζωῆς τοῦ κόσμου, καὶ δεύτερον νὰ κάνω τὸν ἀκροατὴ ἢ ἀναγνώστη νὰ πιστέψει αὐτὸ πού ἀκατανίκητα ὁ ἴδιος πραγματικὰ πιστεύω ὅτι δηλ. παρόλο που οἱ ἐκδηλώσεις τῆς θρησκείας ἔχουν καταστήσει παράλογες –καὶ ἐννοῶ τὰ διάφορα πιστεύω καὶ τὶς θεωρίες τους–, ἡ ζωὴ τῆς ὡς σύνολο ἀποδεικνύεται ἡ πιὸ σημαντικὴ λειτουργία τῆς ἀνθρωπότητος»⁵.

Ἄλλες φορὲς ὁ προβληματισμὸς του τὸν ὡδήγοῦσε σὲ ἐμπειρίες αὐτογνωσίας, μέσα ἀπὸ τὶς ὁποῖες ἐπιχειροῦσε ὄχι μόνον νὰ συνειδητοποιεῖ τὴν ἐρμηνεία τῆς θρησκείας, μὰ καὶ νὰ ἀποκαθιστᾷ τὴ μνήμη τοῦ πατέρα του, τὸν ὁποῖο καὶ κατὰ βάθος ἐκτιμοῦσε. Σὲ ἐπιστολὴ πρὸς τὴ γυναῖκα του λοιπόν, τὴν ὁποῖα καὶ ἔστειλε ἀμέσως μετὰ τὸ θάνατο τοῦ πατέρα του, ἔγραφε:

«Δὲν πρέπει νὰ μὲ ἀφήσεις, ἂν δὲν κατανοήσω κάπως περισσότερο τὴν ἀξία καὶ σημασία τῆς θρησκείας κατὰ πῶς ὁ πατέρας μου τὴν ἐννοοῦσε στὴν ψυχολογικὴ ζωὴ καὶ τὸν προορισμὸ τοῦ ἀνθρώπου. Κανένα πράγμα δὲν εἶναι χρήσιμο ἀπὸ μόνου του, ἔλεγε, ἂν δὲν βρῖσκεται μαζὶ μὲ τὰ ὑπόλοιπα. Οἱ φίλοι μου δὲν τὸ δέχονται αὐτό. Ἐγὼ σὰν γιὸς του (ἔστω καὶ γιὰ τὸ λόγο αὐτὸ μόνου) πρέπει νὰ τὸ δικαιολογήσω μπροστὰ σ' ἐκείνους»⁶.

Παρέχοντας τὴν *προσωπικὴ του ἐρμηνεία* στὸ τί εἶναι θρησκεία σημειώνει:

---

5. The problem I have set myself is a hard one: first, to defend “experience” against “philosophy” as being the real backbone of the world’s religious life and second, to make the hearer or reader believe, what I myself invincibly do believe, that, although all the special manifestations of religion may have been absurd (I mean its creeds and theories), yet the life of it as a whole is mankind’s most important function. “Οπ. π., σ. xix.

6. You must not leave me till I understand a little more of the value and meaning of religion in Father’s sense, in the mental life and destiny of man. It is not the *one* thing needful, as he said. But it is needful with the rest. My friends leave it altogether out. I as his son (if for no other reason) must help it to its rights in their eyes. “Οπ. π., σ. xiii.

«Θρησκεία... σημαίνει λοιπόν για μᾶς αἰσθήματα, πράξεις και ἐμπειρίες τῶν ἀνθρώπων ὡς ἄτομα σὴν μοναξιά τους, ἐφόσον ἀντιλαμβάνονται τοὺς ἑαυτοὺς τους νὰ τοποθετοῦνται σὲ σχέση πρὸς ὅτι-δήποτε θεωροῦν θεϊκό. Ἀπὸ τὴ στιγμή πού ἡ σχέση αὐτὴ εἶναι ἠθική, φυσική ἢ τελετουργική, εἶναι φανερὸ πὼς ἐκτὸς θρησκείας μὲ τὴν ἔννοια πού ἐμεῖς τὴν ἀντιλαμβανόμαστε, θεολογίες, φιλοσοφίες καὶ ἐκκλησιαστικοὶ ὀργανισμοὶ ἀναπτύσσονται δευτερευόντως»⁷.

Ὁ τρόπος μὲ τὸν ὁποῖο ὁ James ἐρμηνεύει τὸν ὄρο *θρησκεία* εἶχε νὰ κάνει μὲ τὴν ἐσωτερικὴ του διάθεση νὰ ἀπεγκλωβίζεται ἀπὸ τὴν ἔννοια τῆς *θρησκο-ληψίας* τοῦ περιβάλλοντος, στὸ ὁποῖο ἀνατράφηκε. Ἡ θρησκοληψία κατ' αὐτὸν ὅταν δὲν ἱκανοποιοῦνταν ἀποτελεσματικοῦσε σ' ἐμπειρίες *μελαγχολίας* μὲ περιεχόμενα *θρησκευτικὰ πρέπει*.

Ἡ ἔννοια τῆς *μελαγχολίας* γιὰ τὸν William James ἔχει νὰ κάνει μὲ τὸ γεγονός πὼς ὑφίσταται ἐνδιάθετα μέσα στὸν ἄνθρωπο ὡς χαρακτήρας πού ὠθεῖ τὸ ἄτομο νὰ καθίσταται λεία τῆς ἐπιβεβλημένης παθολογικῆς λειτουργίας της. Τὸ ἄτομο πού βρίσκεται ὑπὸ τὴν ἐπήρεια τῆς μελαγχολίας ὑποχρεώνεται ν' ἀγνοεῖ ὅτιδήποτε καλό, τὸ ὁποῖο κατὰ βάθος θεωρεῖ μάλιστα ἀνυπόστατο. Ἡ μελαγχολία ἀναφέρεται στὸ συναίσθημα κατὰ τὸ ὁποῖο τὸ ἄτομο «ὑποδέχεται» τὴν νευρωτικὴ σύσταση τοῦ ἑαυτοῦ ὡς φυσιολογική. Οἱ ἐμπειρίες τῆς μελαγχολίας πού βιώνει τὸ ἄτομο χαρακτηρίζονται προσωπικῆς καὶ ὑπογραμμίζουν τὸν ἄνθρωπο πού τὶς ἐκδηλώνει πάρα πολὺ ἐπιφυλακτικὸ στὸ νὰ τὶς *διαχειρίζεται δημοσίως*. Ἡ μελαγχολία εἶναι τὸ συναίσθημα πού ἐμφανίζεται σὴν πορεία ζωῆς τοῦ καθενός, τὴν ὁποία γιὰ νὰ μπορέσουμε νὰ ἀντιμετωπίσουμε, στὸ πνεῦμα μάλιστα τῆς *ψυχολογίας τῆς θρησκείας*, ὀφείλουμε νὰ λησμονήσουμε κάθε ἔννοια συμβατικότητας πού τὴ διακρίνει, ὥστε νὰ τὴν ἐξετάσουμε πέρα ἀπὸ τὴν ἐπιφανειακὴ ἐρμηνευτικὴ πού ἐπιδέχεται⁸.

7. Religion, therefore... shall mean for us *the feelings, acts, and experiences of individual men in their solitude, so far as they apprehend themselves to stand in relation to whatever they may consider the divine*. Since the relation may be either moral, physical, or ritual, it is evident that out of religion in the sense in which we take it, theologies, philosophies, and ecclesiastical organizations may secondarily grow. Ὅπ. π., σ. xxi.

8. The individual must in his own person become the prey of a pathological melancholy. ...the subject (the man) of melancholy is forced in spite of himself to ignore that of all good whatever: for him it may no longer have the least reality. Such sensitiveness (melancholy)...

Ἡ μελαγχολία ὡς παθολογία κορυφώνεται ἀργὰ ἢ γρήγορα σὲ κατάθλιψη διαβαίνοντας πολλὰ στάδια καὶ εἶδη ἐξέλιξης. Ἄλλες φορὲς παρουσιάζεται ὡς ἀπλὴ παθητικὴ ἔλλειψη χαρᾶς καὶ πλήξης, καθὼς καὶ ὡς ἀποθάρρυνση, ἀπογοήτευση, ἔλλειψη γεύσης, διάθεσης καὶ ζωντάνιας. Ὁ James ταυτίζει τὴν μελαγχολία μὲ τοὺς ὄρους ἀνηδονία καὶ ἀναλγησία τοὺς ὁποίους καὶ δανείζεται ἀπὸ τὸν Καθηγητὴ Ribot καὶ τὸ ἔργο του *Ψυχολογία τῶν συναισθημάτων*⁹ ὅπου καὶ ἐπεξεργάζεται τοὺς προαναφερόμενους ὄρους στὴ σχέση τῆς μελαγχολίας ἀπέναντι στὴν ἔλλειψη συνειδητοποιημένης συμπεριφορᾶς σὲ *συναίσθηματα*, ἐπιθυμίες καὶ τὴν *ιδέα τοῦ πόνου* ποὺ προκαλεῖται ἀπὸ αὐτὰ ὅταν οἱ ἐπιθυμίες δὲν ἱκανοποιοῦνται. Γιὰ παράδειγμα ἓνα ἄτομο μπορεῖ πάρα πολὺ εὐκόλα νὰ καταστῆ μελαγχολικὸ καθὼς καὶ καταθλιπτικὸ ἂν ὑποκύπτει σὲ διαδικασίες ἱκανοποίησης τῶν συναισθημάτων του κατὰ τις ὁποῖες ἔλλειπει ἡ διάθεση πραγματοποίησής τους. Αὐτὸ φέρει ὡς ἀποτέλεσμα ἡ μελαγχολία νὰ ἐπιβάλλεται στὸν ἐσωτερικὸ ἄνθρωπο καθιστώντας τὰ συναισθήματά του ἀνενεργά. Συνέπεια τῆς ἀνενέργειας τῶν συναισθημάτων ὑπογραμμίζεται ἡ ἀπουσία *συναίσθηματικῆς ἀντίδρασης*.

Ἡ μελαγχολία συνιστᾷ λοιπὸν τὴν αἴσθηση τῆς ἔλλειψης ἱκανότητας ἀπέναντι σὲ εὐχάριστα συναισθήματα. Καθὼς ὅμως αὐτὸ δὲν εἶναι τὸ χειρότερο ποὺ θὰ μπορούσε νὰ συμβεῖ στὸν ἄνθρωπο, κατορθώνει παράλληλα καὶ κάποιο θετικὸ καὶ δραστηριὸ ἄγχος, κάτι σὰν *ψυχολογικὴ νευραλγία* ἄγνωστη μέχρι τότε στὴν ζωὴ του ὡς ὑγιοῦς. Τὸ ἄγχος αὐτὸ ἀποδεικνύεται πολὺ συγκεκριμένο ὅταν συνεπιφέρει ἐκνευρισμὸ καὶ ἀπόγνωση, ἢ πάλι αὐτοδυσπιστία καὶ ἀελπισία, ἢ ὑποψία, ἀνησυχία καὶ φόβο. Οἱ χαρακτηριστὲς ποὺ ἀποτελεσματοποιεῖ ἡ μελαγχολία συγκεφαλαιώνονται στὴν ἔννοια «ποιότητα τῆς ἀπέχθειας» ποὺ τὸ ἄτομο βιώνει γιὰ τὸν ἑαυτό του κάθε στιγμή ποὺ τὰ συναισθήματά του ἐγκλωβίζονται σὲ ἀνικανοποίητες ἐπιθυμίες¹⁰.

---

is a rare occurrence where the nervous constitution is entirely normal. ...these experiences of melancholy are in the first instance absolutely private and individual... Painful the will be to listen to, and there is almost an indecency in handling them in public. ...and if we are to touch the psychology of religion at all seriously, we must be willing to forget conventionalities, and dive below the smooth and lying official conversational surface. Ὁπ. π., σ. 145.

9. One can distinguish many kinds of pathological depression. Sometimes it is mere passive joylessness and dreariness, discouragement, dejection, lack of taste and zest and spring. Ὁπ. π.

10. So much for melancholy in the sense of incapacity for joyous feeling. A much worse form of it is positive and active anguish, a sort of psychical neuralgia wholly unknown to

Γιὰ τὸν William James ἡ μελαγχολία πάρα πολὺ εὐκόλα μπορεῖ νὰ ὀδηγήσει σὲ *ἀ-θρησκευτικότητα*, ἡ ὁποία καὶ ὑπογραμμίζεται ὡς ἡ τάση τοῦ ἀτόμου ν' αὐτοαπομονώνεται καὶ ν' ἀποξενώνεται ἀπὸ τὸν χαρακτήρα τῆς ὑπερβατικῆς διάστασης τοῦ Θεοῦ¹¹· μιὰ *ἀ-θρησκευτικότητα* τὴν ὁποία ὁ James θεωροῦσε προῖόν τῆς *μεμψιμοιρίας* τοῦ ἀνθρώπου. Ὁ μεμψιμοιρὸς ἄνθρωπος «τρώγεται» ὅπως λέμε «μὲ τὰ ροῦχα του» καὶ πάρα πολὺ εὐκόλα ἀπομακρύνεται ἀπὸ τὴν ἔννοια τῆς θρησκευτικότητος, ἔστω κι ἂν ἡ *μεμψιμοιρία* του περιβάλλεται ἀπὸ τὸ ἔνδυμα τῆς εἰλικρινοῦς αὐτοκατάθεσης. Παρόλο πὺ ἡ *μεμψιμοιρία* δὲν ἔχει παίξει κανένα ρόλο στὴν οἰκοδόμησι τῶν διαφόρων θρησκευτικῶν ζητημάτων καὶ συστημάτων¹², ὁ ἄνθρωπος καταδυναστεύει τὸν ἑαυτό του μὲ τὸ νὰ ἐμπλέκεται στὰ γρανάζια τῆς καὶ νὰ μὴν καλλιεργεῖ τὴ θρησκευτικότητα πὺ ἔχει μέσα του.

Ἡ *ἀ-θρησκευτικότητα* ἢ *ἀ-θρησκεία* ὀδηγεῖ στὴ λεγόμενη *θρησκευτικὴ μελαγχολία*. Γιὰ νὰ κατανοήσουμε τὸ τελευταῖο, ὁ James χρησιμοποιεῖ ὡς παρὰ-

---

healthy life. Such anguish may partake of various characteres, having sometimes more the quality of loathing; sometimes that of irritation and exasperation; or again of self-mistrust and self-despair, or of suspicion, anxiety, trepidation, fear. Ὅπ. π., σ. 147. Ἡ θεώρησι τῆς *ψυχολογικῆς νευραλγίας* ἀναφέρεται ἀπὸ τὸν James στὴν νευρωτικὴ ἄποψη τοῦ ψυχιμοῦ ὡς κατάσταση ἔντονου *παροξυσμικοῦ πόνου* τῶν νεύρων. Ἡ νευρωτικὴ ἄποψη τοῦ ψυχιμοῦ ἐπισημαίνεται μέσφ καταστάσεων διαταραχῶν πὺ ἀναφέρονται σὲ αὐτοελεγκτικὲς ἐρημνεῖς γιὰ ἐμπειρίες ἐπιθυμητικῶν περιεχομένων πὺ ἀπορρίφθηκαν ἀπὸ τὴν ἀτομικότητα.

11. Πρὸβλ. τὴν πληροφορία πὺ ἔλαβε ὁ ἅγιος Σιλουανὸς ὅταν προσευχόταν: ...ἔχε τὸ νοῦ σου στὸν Ἄδη καὶ μὴν ἀπελπίζεσαι. Θεωρῶ ὡς ἰδιαίτερος σημαντικὴ τὴν φράσι αὐτὴ καθὸσον ὑποδηλώνει περίτρανα τὴν ἔννοια τῆς *μελαγχολίας* στὸν χαρακτηρισμὸ Ἄδης μέσφ τοῦ ὁποίου διατυπώνεται ἡ ἄποψη περὶ ἐπισκότισης τοῦ ψυχολογικοῦ κόσμου τοῦ ἀνθρώπου ἀπὸ συναισθήματα *στενοχωρίας* πὺ ἡ ἰδέα αὐτὴ καὶ κατὰ τὴν φραστικὴ ἀπόδοσι τῆς παρὰ ἄλλα συνεπιφέρει. Στὴν συγκεκριμένη ἀναφορὰ εἶναι σάν νὰ λέει ὁ Θεὸς στὸν Ἄγιο Σιλουανό: «Ἡ ἀποξένωσί σου μοῦ εἶναι δεδομένη. Δὲν μὲ ἀπασχολεῖ ὅμως τὴ στιγμή πὺ ἐνώνεσαι μαζί μου. Γνώριζε λοιπὸν ὅτι ἡ προσπάθειά σου αὐτὴ ἐγκυμονεῖ κινδύνους πνευματικῆς *παλινδρόμησι* καὶ *ἀποστασιοποίηση* ἀπὸ μένα· ἔχει λοιπὸν τὸ νοῦ σου στὴν παρὰ φύσι ζωὴ ἀπὸ τὴν ὁποία ὡς πεπτωκὸς δὲν μπορεῖς νὰ διαφύγεις, πρόσχε ὅμως νὰ μὴν ἀπελπίζεσαι, νὰ μὴν ὀδηγεῖς δηλ. τὸν ἑαυτό σου σὲ ψυχοπνευματικὰ ἀδιέξοδα τὰ ὁποία καὶ καταστρατηγοῦν τὴ διάστασι τῆς σχέσι σου πρὸς ἐμένα ὀδηγώντας σε μακριὰ ἀπὸ τὸ *χαρακτήρα* τῆς ἐλπίδας». Ἀπὸ τὸ ἔργο τοῦ ἀείμνηστου πατρὸς Σωφρονίου: Ὁ Γέροντας Σιλουανός, ἐκδ. Σταυροπηγιακῆς Μονῆς Ἰωάννου τοῦ Προδρόμου, Ἔσσεξ τῆς Ἀγγλίας (σὲ ἐπανειλημμένες ἐκδόσεις).

12. Querulousness of mind tends in fact rather towards irreligion; and it has played, so far as I know, no part whatever in the construction of religious systems. Ὅπ. π. *The varieties...* σ. 149.

δειγμα τὸν Τολστόη καὶ τὸ ἔργο του: *Ἡ Ἐξομολόγησή μου*¹³ στὸ ὁποῖο ἀνακαλύπτει δύο τυπικούς χαρακτήρες τῆς προαναφερόμενης. Ἀρχικὰ ἔχουμε τὴν ὀρθὰ παρατηρούμενη περίπτωση τῆς ἀνηδονίας καὶ παθητικῆς ἀπώλειας τῆς ἐπιθυμίας γιὰ τὶς ἀξίες τῆς ζωῆς, καὶ δεύτερον ὑπογραμμίζεται πὼς ἡ ἀποξενωτικὴ θεώρηση ἐξαιτίας τῆς ὁποίας ὁ κόσμος καὶ ὁ ἄνθρωπος ὑποφέρουν, συστήνει ὡς συνέπεια τὴν αὐτοαπομόνωση, ἡ ὁποία καὶ διεγείρει τὴ διάνοια τοῦ ἀνθρώπου –στὴν περίπτωσή μας τοῦ Τολστόη– νὰ κατατρυχεται μὲ ἐρωτήσεις καὶ προσπάθειες πὺν ἀνακουφίζουν τοὺς προβληματισμοὺς φιλοσοφικά¹⁴.

Χαρακτηριστικὸ πὺν ἀποδεικνύει ἐπίσης τὴν ὕπαρξη τῆς μελαγχολίας στὸν ἄνθρωπο, σύμφωνα μὲ τὸν James, ἐπισημαίνεται καὶ στὴν διατύπωση ἐρωτήσεων πὺν ξεκινοῦν μὲ τὶς ἀντωνυμίες: *Τί, Γιατί, Γιὰ ποιὸ λόγο; Πῶς;* Τὸ ἄτομο πὺν ἀναρωτιέται κατ' αὐτὸ τὸν τρόπο ὑπογραμμίζει πὼς ἡ μελαγχολία του στήριζεται στὴν ἀποφατικὴ ἀπάντηση πὺν φοβᾶται πὼς θὰ λάβει ἀπὸ τὸν ἐρωτώμενο, μὲ ἀποτέλεσμα νὰ ἐγκλωβίζεται σὲ συναισθήματα λύπης πὺν δὲν ἀργοῦν νὰ ἐξελίσσουν μέσα του τὴν κατάθλιψη¹⁵.

Ὡς μεγαλύτερη κορύφωση τῆς μελαγχολίας ὑπογραμμίζεται ἀπὸ τὸν James ὁ φόβος πανικοῦ¹⁶. Στὴν περίπτωση αὐτὴ ὅποιος βιώνει τὴν μελαγχολία σὲ τέτοιο βαθμὸ ἐπισημαίνεται ὡς κάποιος πὺν δὲν λειτουργεῖ σύμφωνα μὲ τὴν ἰκανότητα ἀντίληψης πὺν ἔχει νὰ συνειδητοποιεῖ τὴν πραγματικότητα, μὰ ὡς κά-

13. Ἑλληνικὴ ἔκδοση ὡς: *Ἡ Θρησκεία μου*.

14. Tolstoy has left us, in his book called *My Confession*, a wonderful account of the attack of melancholy which led him to his own religious conclusions. The latter in some respects are peculiar; but the melancholy presents two characters which make it a typical document for our present purpose. First it is a well-marked case of anhedonia, of passive loss of appetite for all life's values; and second, it shows how the altered and estranged aspect which the world assumed in consequence of this stimulated Tolstoy's intellect to a gnawing, carking questioning and effort for philosophic relief. "Οπ. π. σ. 149. "Ὅπως παρακάτω ἐπισημαίνει ὁ James, ὅπ. π. σ. 151, ὁ Τολστόη ἐνδιαφερόταν γιὰ ἓνα εἶδος *θρησκευτικῆς ἀναγέννησης* (religious regeneration) πὺν θὰ βοηθοῦσε στὴν ἐπαναπροσέγγιση τῆς θρησκευτικῆς πίστεως. Ἡ ἀποψὴ του ὅμως αὐτὴ ἀποδεικνύεται προῖον τῆς μελαγχολίας του, καθόσον ὑπογραμμίζει τὸν ἐσωτερικὸ κόσμο τοῦ ἀνθρώπου ὡς ὑποκείμενο σὶς διαθέσεις τοῦ ἐξωτερικοῦ. Ὁ ἄνθρωπος πὺν βιώνει τὴ μελαγχολία ἀντιλαμβάνεται τὴν ἔννοια τῆς θρησκευτικῆς ἀναγέννησης ὡς ἀναγέννηση τοῦ ἑαυτοῦ ἀπὸ ἐμπειρίες πὺν ἔχουν βλάψει τὴν ἀτομικότητά του.

15. "Οπ. π., σσ. 152-153.

16. The worst kind of melancholy is that which takes the form of panic fear. "Οπ. π. σσ. 159-160.

ποιος πού «φοβᾶται καὶ τὸν ἴσκιό του». Φυσικὰ ὑπάρχει ἐξήγηση στὴν κατάσταση αὐτή, καθόσον ὁ ἄνθρωπος ἐπηρεάζεται ἀπὸ παραστάσεις φόβου πού κάποτε ἀρχικοποιήθηκαν, ἀπωθήθηκαν, καὶ ἐγκαταστάθηκαν στὸ ἀσυνείδητο. Οἱ φόβοι πού ἓνα ἄτομο βιώνει δὲν εἶναι τίποτε ἄλλο παρὰ ἀποδείξεις τῆς ἀκαταστασίας καὶ ἀνισορροπίας τοῦ ἑαυτοῦ, καθὼς καὶ ἀνασφάλειες ὅσον ἀφορᾶ πρόσωπα καὶ πράγματα μὲ τὰ ὁποῖα ἔρχεται σὲ ἐπαφή. Ὁ φόβος πανικοῦ πού προκύπτει ἀπὸ τὴ μελαγχολία κατεργάζεται ἐμπειρίες ἀπομόνωσης τοῦ ἀνθρώπου, ὄχι μόνο ἀπέναντι στοὺς ἄλλους, ἀλλὰ καὶ ἀπέναντι στὴν φύση στὴν ὁποία ζεῖ. Θεωρεῖ μὲ ἄλλα λόγια πὼς οἱ ἄλλοι τὸν ἐπιβουλεύονται ἢ εὗχονται νὰ βρῖσκεται στὴ χειρότερη πού θὰ μπορούσε κατάσταση, ἐνῶ ὅσον ἀφορᾶ τὴ φύση τὴν ἀντιμετωπίζει ὡς κάτι *δυνάμει ἐχθρικό* πού τοῦ ἀποκρίπτει τοὺς τρόπους μὲ τοὺς ὁποίους πρόκειται νὰ τὸν βλάψει. Τὸ ἀποκορύφωμα αὐτὸ τῆς μελαγχολίας τὸ βιώνει κυρίως στὴ σχέση, ὅπως προαναφέραμε, ἀπέναντι στοὺς ἄλλους. Συγκεκριμένα πιστεύει πὼς ὅλοι *ἐργάζονται* ὥστε νὰ τὸν βλάπτουν, ἀκόμη καὶ ἂν κάνει πράγματα σωστά ἢ προσπαθεῖ τίμια καὶ ἢ προσπάθειά του ἔχει ἀποτελέσματα, οἱ ἄλλοι δὲν θ' ἀργήσουν σὲ δεδομένη στιγμή νὰ στραφοῦν καὶ πάλι ἐναντίον του. Τὸ τελευταῖο, μπορεῖ μερικὲς φορὲς νὰ βρῖσκει ἐφαρμογὲς στὴν κοινωνικὴ πραγματικότητα, δὲν παύει ὅμως ν' «ἀναδεικνύει» τὸν ἄνθρωπο μελαγχολικό. Ἀπάντηση στὴν τελευταία περίπτωση, μιὰ καὶ συνήθως συναντᾶται μέσα στὴν κοινωνία καὶ στὶς σχέσεις τῶν ἀνθρώπων, εἶναι ὁ ἄνθρωπος νὰ μὴν ἐπηρεάζεται κατὰ τὴν ἀντιμετώπισή της ἀπὸ τὸ ὑπερεγώ¹⁷, ἀλλὰ νὰ συνειδητοποιεῖ πὼς πρόκειται γιὰ μιὰ συμπεριφορὰ ἄλλων ἢ ὁποῖα δὲν τὸν ἀγγίζει, ἀπὸ τὴ στιγμή πού ἢ προσπάθειά του ἀποδεικνύεται τίμια καὶ ὑγιὲς καὶ σὲ καμμιά περίπτωση ἐπιβουλευτικὴ ἀπέναντί τους.

Αὐτὸ πού ἐπισημαίνει ὁ James στὶς συζητήσεις πού ἀφοροῦν τὴ μελαγχολία εἶναι ἡ *διάσταση* τοῦ *συναισθηματικοῦ κενοῦ* πού βιώνει ὁ ἄνθρωπος μὲ ἀπὸτέλεσμα νὰ *καπαντᾶ* μελαγχολικός. Ἡ μελαγχολία τοῦ «παρέχει» ἀφετηριακὰ τὴν αἴσθηση τῆς πικρίας ἀπέναντι στὶς ἐπιθυμίες, ἐνῶ στὴ συνέχεια τὸν ἀποκόπτει ἀπὸ τὶς ἐν γένει ὑγιεῖς λειτουργίες τοῦ ψυχισμοῦ. Τὸν ὑποχρεώνει σὲ *συναισθηματικὲς ἐξάρσεις* δίχως περιεχόμενο *ἀποβλέποντας* νὰ τὸν ρίχνει στὴ λή-

17. Ἀναφέρεται στὶς λεγόμενες τύψεις πού προκαλοῦνται ἀπὸ τὶς κοινωνικὲς συνθήκες ἢ τὶς παραδεδομένες ἀξίες μέσα σ' ἓνα συγκεκριμένο πολιτισμό. Τὸ ὑπερεγώ ἐρμηνεύεται ὡς «πολιτισμικὸ προϊόν» πού ποικίλει ὅμως ἀπὸ πολιτισμὸ σὲ πολιτισμὸ ἀκόμη καὶ κοινῶν παραδόσεων μεταξὺ λαῶν.

θη τῆς λύπης καὶ τῆς κατάθλιψης. Ὁ ἄνθρωπος πού πέφτει θῦμα τῆς, εὐκόλα παραισύρεται σὲ ἕναν ἀδιέξοδο ἀγῶνα ἐπαναπροσδιορισμοῦ τῆς ἀτομικότητας πὸ ὅμως ἀργεῖ νὰ διαφανεῖ ἢ δὲν κατορθώνεται καθόλου ἐφόσον τὸ ἄτομο ὑπὸ τὴν ἐπήρειά τῆς λανθάνει διασπασμένο ἐσωτερικὰ καὶ ἄρα συναισθηματικά ἄκαμπτο ἀκόμη καὶ στὶς φυσιολογικὲς λειτουργίες τοῦ σώματος. Ἡ διάσπαση αὐτὴ πολὺ εὐκόλα διαχωρίζει τὸ ἄτομο ἀπὸ τὶς ὑγιεῖς ἀντιδράσεις τοῦ ἑαυτοῦ, σύροντάς το ἔρμαιο διαθέσεων πού ἀργὰ ἢ γρήγορα ἀποτελεσματοποιοῦν τὴν κατάθλιψη ὡς σύμφυτη τῶν ἀδιεξόδων πού βιώνει στὴ ζωὴ του.

Τώρα σὲ σχέση πρὸς τὸ δεύτερο σκέλος τῆς ἐργασίας, ἀναφερόμαστε στὸν Ἐρμᾶ, ὁ ὁποῖος ἔζησε μεταξὺ 90 καὶ 140 μ.Χ., καὶ ἔγραψε τὸ ἔργο «Ποιμὴν». Στὸ ἔργο αὐτὸ διακρίνουμε τὴν ἔννοια τῆς θλίψης νὰ κατευθύνει τὸν Ἐρμᾶ στὶς πνευματικὲς πορεῖες καὶ περιοδεῖες του, παρόλο πὸ τὸ κείμενό του χαρακτηρίζεται ὅτι καλλιεργεῖ τὴν αἰσιοδοξία. Ἡ θλίψη τοῦ Ἐρμᾶ ἀφορμᾶται ἀπὸ τὸ γεγονός πὸς ἦταν πλούσιος καὶ προσκολλοῦνταν στὰ πράγματα τῆς ὕλης. Παράλληλα αἰσθανόταν τὸ βάρος τῆς οἰκογένειας καθὼς καὶ τῶν συγγενικῶν προσώπων νὰ τὸν κατακλύζει ἐπειδὴ ἀποδεικνυόταν κι ἐκεῖνοι προσκολλημένοι στὰ ὑλικά πράγματα. Ὁ Ἐρμᾶς προσεγγίζει τὸ πρόβλημα αὐτὸ μὲ ἰδιαίτερη ψυχολογικὴ βαρῦτητα, παραδεχόμενος πὸς μόνο μέσῳ τῆς μετάνοιας, τῆς δικῆς του καὶ τῶν οἰκείων του θὰ μπορούσε νὰ ἔλθει σὲ ἰσορροπημένη σχέση ἀπέναντι στὸ Θεό¹⁸. Ἡ ἔννοια τῆς θλίψης στὸν Ἐρμᾶ σχετίζεται μὲ τὸν χαρακτῆρα τῆς ἐπιθυμίας. Συγκεκριμένα ὁ Ἐρμᾶς βιώνει τὴν ἐμπειρία τῆς ἐπιθυμίας χωρὶς ὅμως νὰ τὴν ὀλοκληρώνει ὡς συναισθηματικὴ ἀντίληψη στὴ ζωὴ του. Ἡ μὴ ὀλοκλήρωση τῆς ἐπιθυμίας τὸν ἐξαναγκάζει νὰ εἰσέρχεται στὴ διαδικασία τῆς ὀδύνης γιὰ ὅ,τι δὲν πραγματοποιήθηκε, ἀποτελεσματοποιώντας σ' αὐτὸν τὴν κατάσταση τῆς θλίψης. Ἡ θλίψη, ὅπως τὴν βιώνει ὁ Ἐρμᾶς, υπογραμμίζεται ψυχαναγκαστικὸ γεγονός καθόσον τοῦ ὑποσημαίνει τὴν περιδεῆ ἐνασχόληση μὲ τὸν ἑαυτὸ κατὰ ἐμμοιοῖδεατικὰ προσκολλησιακὸ τρόπο. Τοῦτο σημαίνει πὸς ὁ Ἐρμᾶς ἐπιχειρῶντας νὰ ἐκλογικεύει τὴν ἐπιθυμία πού δὲν μπόρεσε νὰ πραγματώσει, συνελήφθη δέσμιος σ' ἕναν φαῦλο κύκλο ἀλυσιδωτῶν ψυχολογικῶν ἀντιδράσεων πού τοῦ ἐπαύξησαν περαιτέρω τὴν ἐσωτερικὴ ἀνασφάλεια, ἐξελίσσοντας τὴν ἰδέα τῆς θλίψης σὲ διαταραχὴ. Ἀναφερόμενοι στὰ στάδια σύλληψης τῆς θλίψης ἀπὸ πλευρᾶς τοῦ Ἐρμᾶ σημειώνουμε πὸς ἀφετη-

18. Ὁπ. π. ΧΡΗΣΤΟΥ Π., *Ἐκκλησιαστικὴ Γραμματολογία...*, Α' τόμος, σσ. 44-45.

ριακά επιθύμησε στο συνειδητό μέρος του Ἐγὼ τὴν παράσταση τῆς γυναίκας πὺν εἶδε νὰ λούζεται, τὴν ἀπεικόνιση τῆς ὁποίας ἄμεσα καὶ ἀπώθησε γιὰ νὰ μὴν τοῦ δημιουργηθοῦν λογισμοὶ μοιχείας. Ὁ τρόπος πὺν ἐξελίσσεται ἢ ἀπώθησι τῆς ἐπιθυμίας στὸν ψυχολογικὸ κόσμο τοῦ Ἐρμᾶ συνιστᾶ ἐνδοπροβολικὸ¹⁹ γεγονός δραστηριοποίησης πὺν δὲν ἔλαβε χώρα. Ἀξίζει νὰ σημειώσουμε ὅτι ὁ Ἐρμᾶς παρὰ τὴν ἀδυναμία του ν' ἀντιταχθεῖ στὴν ἰδέα τῆς ἐπιθυμίας ἀναγνωρίζει τὴν θλίψη πὺν τὸν διακατέχει ἀσκώντας συχνὰ κριτικὴ στὸν ἑαυτὸ του ὄχι μόνον γιὰ τὴν ἐπιθυμία καθεαυτὴ ἢ τὴ θλίψη πὺν ἐπακολούθησε, ἀλλὰ καὶ γιὰ τὴν ἔλλειψη ἐργήγορης πὺν ἐπέδειξε, ἐγκαινιάζοντας ἔτσι ἀρχικὰ τὴν ἐπιθυμία καὶ στὴ συνέχει τὴ θλίψη, οἱ ὁποῖες καὶ ἀπωθήθηκαν στὸ ἀσυνείδητο ὡς προβολὲς παραστάσεως πὺν δὲν ἀντιμετωπίστηκαν τὴ στιγμὴ πὺν ἐμφανίστηκαν.

Κατὰ τὴ δρομολόγησι τῆς ἐπιθυμίας στὸν Ἐρμᾶ διαπιστώνουμε τὸν νευρωτικὸ διάλογο πὺν ἀναπτύσσει μὲ τὸν ἑαυτὸ του ὅσον ἀφορᾷ νὰ εἶχε αὐτὴ τὴ γυναῖκα δική του ὥστε νὰ τὴ χαιρέται καὶ νὰ τὴν ἀπολαμβάνει ὁ ἴδιος²⁰. Οἱ σκέψεις αὐτὲς τὸν κούρασαν ὁμως κατὰ τὴ διαδρομὴ κι ἔπεσε σὲ ὕπνο. Εἶναι χαρακτηριστικὴ ἢ θεώρησι τοῦ ὕπνου στὴ συγκεκριμένη συνάφεια. Ὑπογραμμίζει τὴ λήθη τοῦ Ἐρμᾶ ἀπέναντι στοὺς λογισμοὺς πὺν ἀνέβηκαν στὸ συνειδητό του καὶ τὸν ὀδήγησαν σὲ ψυχοπνευματικὴ κόπωση. Κατὰ τὴ διάρκεια τοῦ ὕπνου ἐμφανίζεται σ' αὐτὸν μιὰ γυναῖκα πὺν παρακάτω ἀναγνωρίζει ὡς τὴν Ἐκκλησία, ἢ ὁποία καὶ προβαίνει σὲ ὀρισμένες διαπιστώσεις ὅσον ἀφορᾷ τὴν ἐμπειρία τῆς ἐπιθυμίας, καθὼς μετέπειτα καὶ τῆς θλίψεως, στὴν προσωπικότητα τοῦ Ἐρμᾶ. Τοῦ ἐπεξηγεῖ λοιπὸν τὴν αἰτία πὺν ἐπιθύμησε τὴ γυναικεία ἐκείνη παράστασι καὶ ἢ ὁποία δὲν ἦταν ἄλλῃ ἀπὸ τὴ διάθεσι τῆς πονηρίας πὺν κατέλαβε τὸν ἐσωτερικὸ του κόσμο. Ἡ πονηρία κατέχει σημαντικὴ θέση στὴν ἐμπει-

19. Πρόκειται γιὰ τὴν συγκρουσιακὴ σχέση τοῦ ἀτόμου ἀπέναντι στὶς ἐπιθυμίες του. Ἄν μιὰ ἐπιθυμία δὲν δραστηριοποιηθεῖ ἐξωτερικὰ ὡς πράξι, δραστηριοποιεῖται ἐσωτερικὰ μὲ τὴ μορφή τῆς προβολῆς ἀναπαράστασις τῆς ὀλοκλήρωσής της.

20. Μακάριος ἤμην εἰ τοιαύτην γυναῖκα εἶχον καὶ τῷ κάλλει καὶ τῷ τρόπῳ. τοῦτο μόνον ἐβουλεύσαμην, ἔτερον δὲ οὐδέν. ΒΕΠΕΣ τόμος 3ος, σ. 38, στ. 8-9. Ἡ ἀποδοχὴ τοῦ Ἐρμᾶ πὺν ἐπιθύμησε τὴ γυναῖκα αὐτὴ τὸν ὀδηγεῖ στὴ δικαιολόγησι αὐτῆς τῆς ἐπιθυμίας ἐπισημαίνοντας διευκρινιστικὰ ὅτι ἢ τελευταία δὲν πραγματοποιήθηκε. Ἡ δικαιολογητικὴ ἐπίδοσι τοῦ Ἐρμᾶ τὸν καθιστᾷ προσχηματικὸ στὴ νευρωτικὴ διάθεσι ν' ἀποδείξει πὺν ὁ λογισμὸς αὐτὸς δὲν βρῆκε συνέχεια, ἀπωθώντας ὁμως, ἔστω καὶ χωρὶς νὰ τὸ συνειδητοποιεῖ, τὴν παραστασιοποιημένη εἰκόνα τῆς ἐπιθυμίας στὸ ἀσυνείδητο μέσῳ τῆς δικαιολογίας.

ρία της επιθυμίας του Έρμα καθόσον αποδεικνύεται ήδη άπωθημένη λειτουργία του ψυχιμοῦ. Τὸ ρῆμα *άνέβη* πὸν χρησιμοποιεῖ ἡ Ἐκκλησία συζητώντας ὡς σὲ ὄραμα μαζί του ὑποδεικνύει οὐσιαστικὰ τὴν «πρόοδο» τῆς επιθυμίας στὴ σφαῖρα τῆς αντίληψης. Ἐνῶ τοῦ ἐφιστᾶ παράλληλα τὴν προσοχή λέγοντάς του πὸς δὲν τὸν βοηθοῦν οἱ ὅποιες ἀνταπάτες ἔχει σὲ σχέση πρὸς τὸν ἑαυτό του καὶ οἱ ὁποῖες ἀναφέρονται στὸ *ὑποτιθέμενο πνευματικὸ ἐπίπεδο* πὸν θεωρεῖ ὅτι βρῖσκεται μὲ ἀποτέλεσμα νὰ ἐνοχλεῖται ἀπὸ πονηρίες καὶ ἐπιθυμίες πὸν αὐτὲς συνοδεύουν²¹.

Ἡ συζήτηση τοῦ Έρμα μὲ τὴν Ἐκκλησία, ὅταν ὀλοκληρώθηκε ἐκεῖνος, βυθίσθηκε στὴ *λύπη* γι' αὐτὰ πὸν ἄκουσε²² καὶ ἀμέσως ξεκίνησε μέσα του ὁ προαναφερόμενος *νευρωτικὸς διάλογος* ὑπὸ μορφή σύντομου ἐρωτηματολογίου πὸν ἀφοροῦσε τὴν ἁμαρτία πὸν δρομολόγησε ἐξ' ἀφορμῆς τῆς λειτουργίας τῆς ἐπιθυμίας μέσω τῆς πονηρίας²³. Αὐτὸ πὸν ἀπασχολεῖ ψυχολογικὰ τὸν Έρμα εἶναι κατὰ πόσο θὰ μπορέσει ν' ἀντισταθμίσει πνευματικὰ τὴν ἁμαρτία στὴν ὁποία καὶ κατὰ βάθος ἀναγνωρίζει ὅτι ἐμπέδωσε. Δὲν τὸν ἐνδιαφέρει μὲ ποιὸ τρόπο θὰ μάθει νὰ ἐλέγχει τὸν συναισθηματικὸ του κόσμο κατὰ τὴν ἐμπειρία τῆς ἐπιθυμίας, ἀλλὰ κατὰ πόσο θὰ μπορέσει νὰ *διαφύγει* ἀπὸ τὴν ἀποτελεσματοποίηση τῆς ἁμαρτίας. Δὲν ἐξετάζει μὲ ἄλλα λόγια τὴν ἁμαρτία ὡς ψυχαναγκαστικὴ συνθήκη τοῦ ψυχιμοῦ, μὰ ὡς κάτι ξένο πρὸς τὴν προσωπικὴ σχέση ἀπέναντι στὸ Θεό. Μὲ τὴν ψυχολογικὴ αὐτὴ ἀντίδραση πὸν ἐκδηλώνει ἀποδεικνύει πὸς δὲν ἐνδιαφέρεται γιὰ τὴν ἀσυνείδητη σχέση τῆς ἁμαρτίας πρὸς τὸν ψυχιμό του, ἀλλὰ γιὰ τὴν ἐπιφανειακὴ ἀπομάκρυνσή της ἀπὸ τὸν ἐσωτερικὸ του κόσμο, σὰν νὰ ἐπρόκειτο γιὰ μιὰ διαδικασία πὸν λαμβάνει χώρα σὲ ὅ,τι ὁ ἄνθρωπος ἀντιλαμβάνεται πὸς εἶναι καὶ ὄχι ὅτι πρόκειται γιὰ ἐμπειρία σύμφυτη μὲ τὸν χαρακτήρα τῆς πτώσης καὶ τοῦ παρὰ φύσιν. Ἡ τοποθέτηση αὐτὴ τοῦ Έρμα δὲν ἀργεῖ νὰ φέρει ὡς συνέπεια τὴν ἔννοια τῆς θλίψης, ἀποδεικνύοντας πὸς τὴν οἰκοδόμησε ἐξαιτίας τῆς ἀπὸ πλευρᾶς του ἀπώθησης, συνειδητῆς ἢ μὴ,

21. Ἐπὶ δὲ τὴν καρδίαν σου ἀνέβη ἡ ἐπιθυμία τῆς πονηρίας, ἢ οὐ δοκεῖ σοι ἀνδρὶ δικαίῳ πονηρὸν πράγμα εἶναι ἐὰν ἀναβῆ αὐτοῦ ἐπὶ τὴν καρδίαν ἡ πονηρὰ ἐπιθυμία; ἁμαρτία γε ἐστίν, καὶ μεγάλη. Ὅπ. π., στ. 28-31.

22. Μετὰ τὸ λαλήσαι αὐτὴν τὰ ρήματα ταῦτα ἐκλείσθησαν οἱ οὐρανοί· κἀγὼ ὄλος ἡμην περιφρικῶς καὶ λυπούμενος. Ὅπ. π., σ. 39, στ. 5-6.

23. Εἰ αὕτη μοι ἡ ἁμαρτία ἀναγράφεται, πὸς δυνήσομαι σωθῆναι; ἢ πὸς ἐξιλάσομαι τὸν Θεὸν περὶ τῶν ἁμαρτιῶν μου τῶν τελείων; ἢ ποίοις ῥήμασιν ἐρωτήσω τὸν Κύριον ἵνα ἰλατεύσῃταί μοι; Ὅπ. π., σ. 39, στ. 7-9.

της έμπειρίας της έπιθυμίας. Μιά θλίψη την όποία παραδέχεται πώς βιώνει από τη στιγμή που άναρωτήθηκε τά παραπάνω με άποτέλεσμα νά συλλαμβάνεται *κατηφής τή ιδέα και ούχ ίλαρός*²⁴. 'Η *κατήφεια* του Έρμᾶ στην *κατάσταση του έαυτού* ύποσημαίνει σέ μᾶς την είσαγωγή του συγγραφέα σέ ψυχολογικά πλαίσια ἄμεσα έπηρεαζόμενα και χαρακτηριζόμενα από θλίψη. 'Η *κατήφεια* πού διακρίνει ό Έρμᾶς πώς τόν διακατέχει του *διεγείρει* τή συναισθηματική φόρτιση *ιδεοληπτικῶν παρορηήσεων –ιδέα–* οί όποτες και άμαυρώνουν την προσωπικότῆτά του – *ούχ ίλαρός*. 'Η *άποδοχή* της *κατήφειας* ως συνισταμένης του έαυτού ύπογραμμίζεται κατά πάντα σημαντική στή λειτουργία της *θλίψης* την όποία και έρμηνεύει ως *άποτελεσματοποιημένη έκφραση* της *αύτοαποξένωσης* πού άφορμᾶται από τó οίκογενειακό του περιβάλλον.

'Η ψυχολογική διάσταση πού δίνει ό Έρμᾶς στην έννοια της άμαρτίας *κουράζει* κάποια στιγμή την Έκκλησία - Κυρία πού συζητᾶ μαζί του, τονίζοντάς του πώς δέν χρειάζεται ν' άπασχολεί τή σκέψη του ή προσκόλληση στό έρώτημα της άμαρτίας, μᾶ νά ενδιαφέρεται κυρίως, για την έννοια της δικαιοσύνης του Θεού και πώς μπορεί νά κερδίσει κάτι από αὐτήν όσον άφορᾶ τά προβλήματα πού κατατρύχουν την οίκογένειά του²⁵. 'Ο Έρμᾶς γίνεται *κουραστικός* ρωτώντας μόνο για την άμαρτία, και αὐτό φαίνεται από τó μέλημά του νά έρμηνεύει τή συμπεριφορά του διανοητικά και ὄχι καρδιακά, δηλαδή έσωτερικά. 'Η διαρκής ένασχόλησή του με τó ζήτημα αὐτό τόν έπισημαίνει συγκεκριμένα έξαρτώμενο από τó συναίσθημα της θλίψης ως βιώματος χωρίς έποικοδομητικό ψυχολογικό αντίκρουσμα πού δέν άναλαμβάνει την έπαναφορά της προσωπικότῆτας από έμπειρίες πού μαστίζουν τó ψυχολογικό γίγνεσθαι σέ έμπειρίες πού άνανεώνουν ψυχοπνευματικά τόν έαυτό. Εἶναι *χαρακτηριστική* ή *σχέση* ανάμεσα στή θλίψη και την *ψυχαναγκαστική προσκόλληση* *ιδεοληπτικῶν αντίληψεων* πού ὄχι μόνο δέν προάγουν την προσωπικότῆτα, αλλά άπεναντίας την ύπομονεύουν σέ βάθος. 'Ο Έρμᾶς ένῶ τó άναγνωρίζει αὐτό έπιμένει νά εἶναι προσκολλημένος και νά άπευθύνει έρωτήσεις με ὅμοιο περιεχόμενο και έκταση.

Συνεχίζοντας παρακάτω έπαληθεύουμε τίς προηγούμενες άναφορές μας με μιά διαπίστωση την όποία ύπογραμμίζει ή Έκκλησία όταν καλεί τόν Έρμᾶ σέ άφύπνιση και έγρήγορση ὥστε νά άναλαμβάνει ψυχοπνευματικά:

24. "Οπ. π., σ. 39, στ. 16.

25. Έρμᾶ, παῦσαι περι τῶν άμαρτιῶν σου πάντα έρωτῶν· έρώτα και περι δικαιοσύνης, ἵνα λάβῃς μέρος τι έξ αὐτῆς εἰς τόν οἶκον σου. "Οπ. π., σ. 42, στ. 34-36.

«σὺ δὲ Ἐρμᾶ, μεγάλας θλίψεις ἔσχες ἰδιωτικὰς διὰ τὰς παραβάσεις τοῦ οἴκου σου, ὅτι οὐκ ἐμέλησέν σοι περὶ αὐτῶν, ἀλλὰ παρενεθυμήθης καὶ ταῖς πραγματείας σου συνανεφόρης ταῖς πονηραῖς· ἀλλὰ σώζει σε τὸ μὴ ἀποστῆναι σε ἀπὸ θεοῦ ζῶντος, καὶ ἡ ἀπλότης σου καὶ ἡ πολλὴ ἐγκράτεια»²⁶.

Ἰδιαίτερα σημαντικὴ ἡ διαπίστωση αὐτὴ ὅσον ἀφορᾷ τὸν ἐσωτερικὸ κόσμον τοῦ Ἐρμᾶ. Σημαντικὴ διότι ἐπισημαίνονται ὄροι πού ἐρμηνεύουν ἄμεσα τὴν ἐσωτερικὴ του ἀντιπαλότητα, τοὺς ὁποίους καὶ θὰ ἐπιχειρήσουμε νὰ διευκρινίσουμε παρακάτω. Οἱ ὄροι πού διαπραγματεύονται τὴν προβληματικὴ τοῦ ἑαυτοῦ ὡς προδρομικοὶ τῆς θλίψεως ὑπογραμμίζοντας ὡς: *παρενεθυμήθης, πραγματείας, συνανεφόρης, μὴ ἀποστῆναι, ἀπλότης, ἐγκράτεια*. Ἡ θλίψη τοῦ Ἐρμᾶ οἰκοδομεῖται ὡς ἀσυνείδητη συνθήκη ἐξαιτίας τῶν προαναφερόμενων ὄρων. Συγκεκριμένα τὸ πρῶτο ρῆμα ἐπισημαίνει ἀρχικὰ τὴν ἐνστέρνιση καὶ στὴ συνέχεια τὴν ἀπώθηση τῆς οἰκογενειακῆς προβληματικῆς ὄχι γιὰ νὰ μπορέσει κάποτε νὰ τὴ λύσει, ἀλλὰ ἐπειδὴ ἀποστασιοποιήθηκε ἀπὸ αὐτὴν ἴσως ἐπειδὴ θεώρησε ὅτι ἦταν ἡσσονος ἀξίας. Ἡ ἀποστασιοποίησις ὅμως αὐτὴ ἀποδείχθηκε διαδικασία πού διενέργησε ἀπωθήσεις στὸ ψυχολογικὸ γεγονός, οἱ ὁποῖες καὶ βρῆκαν τὴν ἀνταπόκρισίν τους μέσα στὸν ψυχισμό. Ἄφοῦ ἡ διαδικασία αὐτὴ συντελέσθηκε, χωρὶς βέβαια νὰ τὴν ἔχει ἀντιληφθεῖ ὁ Ἐρμᾶς, πίστεψε πὼς ἐνασχολούμενος μὲ τὰ πράγματα τοῦ κόσμου –πραγματείας– θὰ διέφευγε ἀπὸ τὴν προβληματικὴ τῆς οἰκογένειάς του. Ἐπιχειρώντας λοιπὸν νὰ *διαπραγματεύεται* ζητήματα πού θὰ τὸν ἀπομάκρυναν ἀπὸ τὰ προβλήματα, δὲν ἀντιλαμβάνόταν πὼς ἐπαναλάμβανε τὴν διαδικασία τῶν προβλημάτων πού προσπαθοῦσε νὰ ἀποφύγει καθόσον ἀνέφερε τὰ προβλήματα αὐτὰ –*συνανεφόρης*– στὴν προσωπικὴ του διάσταση, στὴ διάσταση τοῦ Ἐγὼ μὲ πονηρὴ ὅμως διάθεση καὶ ἐνδιαφέρον. Καὶ ἐνῶ τονίζεται ἡ ψυχολογικὴ αὐτὴ συμπεριφορὰ τοῦ Ἐρμᾶ ἐπισημαίνεται πὼς αὐτὸ πού μπορεῖ νὰ λειτουργήσῃ καταλυτικὰ στὴν ἐσωψυχικὴ του ἀντιπαράθεσις εἶναι ἡ μὴ ἀποστασιοποίησίν του –*μὴ ἀποστῆναι*– ἀπὸ τὴν ἐπικοινωνία μὲ τὸν Θεὸ ὡς παράγοντα ἐνοποίησης τοῦ ψυχισμοῦ. Παράλληλα τὸ νὰ ἀντιλαμβάνεσαι τὴν προβληματικὴ τοῦ ἑαυτοῦ μέσω τῆς εἰρηνικῆς διευθέτησις καὶ φυσικότητας

---

26. Ὅπ. π., σ. 41, στ. 29-35.

-*ἀπλότης*- στην αντιμετώπιση τῶν ψυχαναγκαστικῶν διαταραχῶν πού τὸν κατακλύζουν συνιστᾶ μία ἀκόμη θεραπευτικὴ διάσταση καθόσον κατ' αὐτὸ τὸν τρόπο θὰ συγκρατεῖται -*ἐγκράτεια*- ἀπὸ τὶς αἰσθητικὲς δυνατότητες τῶν πραγμάτων καὶ τῆς ἐμπέδωσής τους χωρὶς νὰ ἐξαρτᾶται ἀπὸ αὐτές. Διακρίνουμε στὸ ἀπόσπασμα αὐτὸ ὄχι μόνον τὴν διασπαστικὴ σχέση τοῦ Ἑρμᾶ πρὸς τὸν ἑαυτὸ του, ἀλλὰ καὶ τὴν ἀδυναμία ἀνάληψης ἀπὸ πλευρᾶς του ἔσω καὶ τοῦ χαρακτήρα τῆς ἀνάκρισης τοῦ ἑαυτοῦ, ὥστε οἱ ἀσυνείδητες συναισθηματικὲς ἐξάρσεις σὲ σχέση πρὸς τὴν οἰκογενειακὴ προβληματικὴ πού βίωσε νὰ μὴν καθίστανται προϋποθέσεις καὶ παρεπόμενα τῆς ἔννοιας τῆς *πονηρίας* ἢ ὁποῖα διατρέχει τὴν *ἐπιθυμία* καὶ ἀποτελεσματοποιεῖ τὴν *θλίψη*, ὅπως ἀρχικὰ ὑπογραμμίζεται στὸ ἀπόσπασμα.

Ἡ *θλίψη* καθιστᾶ τὸν ἄνθρωπο *δίψυχο*, δηλαδὴ ἀνασφαλῆ, ἀβέβαιο καὶ ἀναποφάσιστο στὴν ὀρθοπόδηση τοῦ ἑαυτοῦ. Ἡ *διψυχία* πού βλέπει ὁ Ἑρμᾶς σχετίζεται ἄμεσα μὲ τὸ συνειδητὸ καὶ τὸ ὑποσυνειδητὸ πού διακρίνει στὸν ψυχισμό. Ἡ *διψυχία* τοῦ ἀνθρώπου ἐπισημαίνεται στὸν Ἑρμᾶ ὡς *δυσπιστικὴ θεώρηση* ὡς θεώρηση δηλαδὴ πού κατατάσσει τὸν ψυχισμό τοῦ ἀνθρώπου στὴν *πλεκτάνη* τῆς φαινομενικῆς προβολῆς ὑποτιθέμενων ἀναγκῶν καὶ προσδοκιῶν γιὰ τὸ «καλὸ» τῆς προσωπικότητος καὶ τῆς *αὐπαπατικῆς ἀποδοχῆς* πὼς ὁ ἑαυτὸς δὲν χρειάζεται νὰ στηρίζεται στὴν ἀναγνώριση τῆς πτωτικῆς πραγματικότητος καὶ ἀνέχειας γιὰ νὰ ἰσορροποεῖ, ἀλλὰ στὴν *κηρυγματικὴ καταδυσταση* ὥστε νὰ αὐτομειώνεται. Ἔτσι πιστεύει ὅτι δέχεται τὰ ἐπίχειρα τῆς παρακοῆς, τὰ ἐνστερνίζεται, συνειδητοποιεῖ τὴν κατάστασι ὅπου βρίσκεται, δὲν κάνει ὅμως τίποτε γιὰ νὰ τὰ ἐλέγχει καὶ νὰ ξεκαθαρίζει τὸν ἑαυτὸ ἀπὸ τὶς ἐκτικὲς τάσεις πού καθεστωποίησαν μέσα του. Ὁ Ἑρμᾶς ἀποδεικνυόμενος *δίψυχος* λαμβάνει τὴν πληροφορία νὰ ἐγκαταλείπει τὴν *διψυχία* του καὶ νὰ μὴν προβληματίζεται ἂν πρέπει ἢ ὄχι νὰ εἶναι εὐθύς ἀπέναντι στὸ Θεὸ ὅσον ἀφορᾶ τὶς αἰτήσεις πού ἀπευθύνει σ' Ἐκεῖνον ἢ τὴν ἁμαρτωλότητα πού «ἐπικαλεῖται». Δὲν ὠφελεῖται νὰ σκέφτεται μέσῳ τῆς *διψυχίας* ἀλλὰ νὰ ἀναφέρεται σ' Ἐκεῖνον καρδιακά, ὡς ὅλος δηλαδὴ ἄνθρωπος. Τὰ χαρακτηριστικὰ τῆς *διψυχίας* πού ἔχουν οἱ ἄνθρωποι ὡς *μνησίκακοι*, *ματαιόφρονες* καὶ *στερημένοι* ἀπὸ κάθε ψυχοπνευματικὴ ὠριμότητα, ὁ Θεὸς ὄχι μόνον δὲν τὰ ἔχει, μὰ καὶ καλεῖ τὸν ἄνθρωπο νὰ τὸν ὀλοκληρώνει πέρα ἀπὸ τὶς ψυχοπνευματικὲς ἐλλείψεις πού οἱ παραπάνω καταστάσεις ὑποσημειώνουν. Καλεῖται λοιπὸν ὁ Ἑρμᾶς νὰ καθαρίζει τὸν ἐσωτερικὸ του κόσμον ἀπὸ τὴ *διψυχία* μέσῳ τῆς πίστεως καὶ τῆς ὀρθῆς ἐμπιστοσύνης καὶ νὰ εἶναι σταθερὸς στὰ αἰτήματα πού ἀπευθύνει στὸ Θεό,

ὥστε αὐτὰ νὰ ἱκανοποιοῦνται²⁷. Ὁ ἄνθρωπος πὺν ὑποσημαίνεται δίψυχος, δὲν ἀντιλαμβάνεται πῶς νὰ δρομολογεῖ τὶς προσπάθειές του σωστὰ στὴ ζωὴ καὶ ἔτσι ἀποτυγχάνει. Ἡ ἀποτυχία του συνοδεύεται ἀπὸ λύπη, ἡ ὁποία εἰσέρχεται στὸν ἄνθρωπο καὶ ἐγκαθίσταται. Ἐγκαθιστώμενη ἡ λύπη στὸν ἑαυτὸ δὲν ἀργεῖ νὰ ἐξελίσσεται σὲ ἔντονη ἀντιπαλότητα πρὸς τὰ πράγματα πὺν δὲν τὸν ἱκανοποίησαν ὅταν κάποτε ἀσχολήθηκε μ' ἐκεῖνα. Ἡ ἔντονη αὐτὴ ἀντιπαλότητα δηλητηριάζει τὸν ἄνθρωπο μὲ ἀποτέλεσμα ἡ λύπη νὰ κατακλύζει ὅλο τὸ ἐσωτερικό του εἶναι, ἐπαναφέροντας τὴν ἀρχικὴ διάσταση τῆς ἀποτυχίας ἀπέναντι στὰ πράγματα. Παρόλο πὺν ἡ λύπη αὐτὴ ὑπογραμμίζεται ἐξαρτηματικὴ πραγματικότητα τῆς θλίψης, μπορεῖ νὰ βοηθήσει ὅμως τὸν ἄνθρωπο ἂν ὁ τελευταῖος τὴν ἐκλάβει ὡς ἀφετηρία γιὰ νὰ μετανοήσῃ, ν' ἀλλάξῃ δηλ. νοοτροπία καὶ συμπεριφορὰ ἀπέναντι στὶς καταστάσεις τῶν αἰσθητικῶν πραγμάτων, παραδεχόμενος ὅτι ἡ συμπεριφορὰ του διενεργήθηκε ἐξαιτίας τῆς πονηρίας. Κι αὐτὸ γιὰ τὴν ἡ διψυχία ἀναφέρεται τελικὰ στὴν ἀποτυχία ἐνασχόλησης τοῦ ἀνθρώπου μὲ τὴν ὕλη, τὴν προσκόλλησιν μὲ τὴν φθορότητα, καὶ τὴν ἀντιπαλότητα πρὸς τὸν ἑαυτὸ, ἡ ὁποία καὶ στενοχωρεῖ τὸ ἅγιο Πνεῦμα ἐπειδὴ ὁ ἄνθρωπος ἀποφάσισε καὶ ἀποτελεσματοποίησε τὴν ἐπιθυμία τῆς πονηρίας²⁸.

27. Λέγει μοι Ἐρμὸν ἀπὸ σεαυτοῦ τὴν διψυχίαν καὶ μηδὲν ὅλως διψυχῆσθαι αἰτήσασθαι παρὰ τοῦ Θεοῦ, λέγων ἐν σεαυτῷ ὅτι πῶς δύναμαι αἰτήσασθαι τι παρὰ τοῦ κυρίου καὶ λαβεῖν, ἡμαρτηκὸς τοσαῦτα εἰς αὐτόν; μὴ διαλογίζου ταῦτα, ἀλλ' ἐξ ὅλης τῆς καρδίας σου ἐπίστρεψον ἐπὶ τὸν κύριον, καὶ αἰτοῦ παρ' αὐτοῦ ἀδιστάκτως, καὶ γνώσῃ τὴν πολυσπλαγχνίαν αὐτοῦ, ὅτι οὐ μὴ σε ἐγκαταλίπη, ἀλλὰ τὰ αἴτημα τῆς ψυχῆς σου πληροφορήσει. οὐκ ἔστι γὰρ ὁ θεὸς ὡς οἱ ἄνθρωποι οἱ μνησικακοῦντες, ἀλλ' αὐτὸς ἀμνησικακὸς ἔστι καὶ σπλαγχνίζεται ἐπὶ τὴν ποιήσιν αὐτοῦ. Σὺ οὖν καθάρισόν σου τὴν καρδίαν ἀπὸ πάντων τῶν ματαιωμάτων τοῦ αἰῶνος τούτου καὶ τῶν προειρημένων σοι ῥημάτων, καὶ αἰτοῦ παρὰ τοῦ κυρίου, καὶ ἀπολήψῃ πάντα, καὶ ἀπὸ πάντων τῶν αἰτημάτων σου ἀνυστέρητος ἔσῃ, ἐὰν ἀδιστάκτως αἰτήσῃ παρὰ τοῦ κυρίου. ἐὰν δὲ διστάσῃ ἐν τῇ καρδίᾳ σου, οὐδὲν οὐ μὴ λήψῃ τῶν αἰτημάτων σου. οἱ γὰρ διστάτοντες εἰς τὸν θεόν, οὗτοί εἰσιν οἱ δίψυχοι καὶ οὐδὲν ὅλως ἐπιτυγχάνουσι τῶν αἰτημάτων αὐτῶν. οἱ δὲ ὀλοτελεῖς ὄντες ἐν τῇ πίστει πάντα αἰτοῦνται πεποιθόντες ἐπὶ τὸν κύριον, καὶ λαμβάνουσι, ὅτι ἀδιστάκτους αἰτοῦνται, μηδὲν, διψυχοῦντες. πῶς γὰρ δίψυχος ἀνὴρ, ἐὰν μὴ μετανοήσῃ δυσκόλως σωθήσεται. καθάρισον οὖν τὴν καρδίαν σου ἀπὸ τῆς διψυχίας, ἐνδύσαι τὴν πίστιν, ὅτι ἰσχυρὰ ἔστι, καὶπίστευε τῷ Θεῷ ὅτι πάντα τὰ αἰτήματά σου ἂ αἰτεῖς λήψῃ. Ὅπ. π. Ἐντολὴ θ', σσ. 60-61, στ. 31-41 καὶ 1-10.

28. Ὅταν ὁ δίψυχος ἐπιβάληται πράξιν τινα, καὶ ταύτης ἀποτύχη διὰ τὴν διψυχίαν αὐτοῦ, ἡ λύπη αὐτῷ εἰσπορεύεται εἰς τὸν ἄνθρωπον... εἶτα πάλιν ἡ ὀξυβολία ὅταν κοληθῇ τῷ ἀνθρώπῳ περὶ πράγματός τινος, καὶ λίαν πικρανθῇ, πάλιν ἡ λύπη εἰσπορεύεται εἰς τὴν καρδίαν τοῦ ἀνθρώπου τοῦ ὀξυβολήσαντος, καὶ λυπεῖται ἐπὶ τῇ πράξει αὐτοῦ ἢ ἐπραξε, καὶ μετανοεῖ ὅτι πονηρὸν εἰργάσατο (...) ἡ μὲν διψυχία, ὅτι οὐκ ἐπέτυχε τῆς πράξεως αὐτῆς, ἡ δὲ ὀξυβολία λυπεῖ τὸ πνεῦμα, ὅτι ἐπραξε τὸ πονηρὸν. Ὅπ. π., σ. 62, στ. 15-26.

Στις θεωρήσεις μας για την θλίψη ὅσον ἀφορᾷ τὸ κείμενο τοῦ *Ποιμένα* τοῦ συγγραφέα Ἑρμᾶ, διακρίνουμε παράλληλα καὶ τὴν ἀντίληψη τῆς *περιδεοῦς συνείδησης* νὰ τὸν κατακλύζει. Ἡ περιδεὴς σχέση τοῦ Ἑρμᾶ ἀπέναντι στὴ συνείδησή του φαίνεται ἀπὸ τὸ γεγονός τῆς συζήτησης μὲ τὸν ἄγγελο πού τοῦ παρουσιάζεται ὡς ὁδηγὸς στὴ ζωή²⁹, στὶς διαδικασίες τῆς ὁποίας ἐπιχειρεῖ ὁ Ἑρμᾶς νὰ «καθησυχάζει» τὴ συνείδησή του σὲ σχέση πρὸς τὴν ἐπιθυμία πὺν βίωσε ὅταν εἶδε τὴ λουόμενη νέα, ὅπως ἀναφέραμε ἀρχικά. Κατ' αὐτὸ τὸν τρόπο ἐπιχειρεῖ τὸ *συνδυασμὸ τῆς ἐπιθυμίας* πὺν ἔνωσε μὲ ἐρωτήσεις πὺν ἀπευθύνει στὸν ἄγγελο τοῦ γύρω ἀπὸ τὴ μοιχεία. Συμπεριφέρεται μὲ *περιδεὴ σχέση* ἀπέναντι στὴν *ἐπιθυμία*, ὑποκύπτοντας στὸ *ὑπερεγὼ* τοῦ ψυχιμοῦ καὶ ἀποφεύγοντας οὐσιαστικά τὴν *ὄντολογικὴ ἀνακάλυψη τῆς συνείδησης* μέσα του ὡς ἐμπειρίας πὺν δὲν στηρίζεται σὲ *περιδεῆ πρόπει σχέση* πρὸς τὸν ψυχοπνευματικὸ κόσμο τῆς προσωπικότητας, οὔτε *ἀξιολογικῆς διαβάθμισης ἀμαρτημάτων*, μὰ κατὰ πόσο ἡ σχέση ἀπέναντι στὸ συνάνθρωπο ἐμπεριέχει *διαθέσεις ἐπιβολῆς*, καθὼς καὶ ἀπέναντι στὸ Θεὸ ὅσον ἀφορᾷ τὴν ἀποδοχὴ τοῦ ἑαυτοῦ ὡς *μεταπτωτικῆς συνθήκης* πὺν ὀλοκληρώνεται μὲ τὴν πορεία στὸ καθ' ὁμοίωσιν. Γιὰ νὰ μὴν ἀποδεικνύεται *περιδεῆς* ὁ Ἑρμᾶς στὴ *συνείδησή του* ὁ ἄγγελος προτείνει:

«Μακρόθυμος, φησί, γίνου καὶ συνετός, καὶ πάντων τῶν πονηρῶν ἔργων κατακυριεύσεις καὶ ἐργάση πᾶσαν δικαιοσύνην. ἐὰν γὰρ μακρόθυμος ἔσῃ, τὸ πνεῦμα τὸ Ἅγιον τὸ κατοικεῖν ἐν σοὶ καθαρὸν ἔσται, μὴ ἐπισκοτούμενον ὑπὸ ἐτέρου πονηροῦ πνεύματος. ἀλλ' ἐν εὐρυχώρῳ κατοικεῖν ἀγαλλιάσεται καὶ εὐφρανθήσεται μετὰ τοῦ σκεύους ἐν ᾧ κατοικεῖ, καὶ λειτουργήσῃ τῷ θεῷ ἐν ἰλαρότητι, ἔχον τὴν εὐθηνίαν ἐν ἑαυτῷ»³⁰.

Ἡ *εὐθηνία* εἶναι ὁ παράγοντας πὺν διευθετεῖ τὴν περιδεῆ ἐρμηνεία τῆς συνείδησης στὸν ἄνθρωπο. Ἀντιπαρατίθεται στὴν *διψυχία* τοῦ ἀνθρώπου, ὅταν ὁ τελευταῖος δὲν προσκολλᾶται στὴν ἔλλειψη τῆς ὑπομονῆς, τῆς σύνεσης ἢ τῆς δικαιοσύνης. Ἔτσι τὸ Ἅγιο Πνεῦμα δὲν σκοτίζεται, ἀλλὰ κατοικεῖ στὸν ἄνθρωπο καὶ τὸν καθοδηγεῖ μὲ τὸ φῶς Του. Ἡ *εὐθηνία* ὑπογραμμίζεται ὡς ἡ διάθεση τοῦ ἀνθρώπου νὰ μὴν προσεγγίζει τὸ χαρακτῆρα τῆς πνευματικῆς του ἀνα-

29. Ὁπ. π., Ἐποκάλυψις ε', Ἐντολή α', Ἐντολή β', Ἐντολή γ', Ἐντολή δ'.

30. Ὁπ. π., Ἐντολή ε', παράγραφος I, σ. 56, στ. 2-8.

συγκρότησης επιφανειακά, σε σχέση δηλ. με επιθυμίες που άπωθοῦνται άνικανοποίητες, αλλά σε συνάφεια με την άνάκριση του έαυτού όσον άφορᾶ άτοπήματα που έλαβαν χώρα στον ψυχισμό. Μέσω της ευθυνίας ο άνθρωπος αντιλαμβάνεται τη σχέση προς τον έαυτό υπό πρίσματος ευθύτητας όσον άφορᾶ τις έπιλογές του και όχι κεκαλυμμένα *ένόψει ύποθετικῶν και άνυπόστατων αντιλήψεων τῶν πράξεων και έρεισμάτων του*. Τὸ νὰ μὴν ικανοποιεῖ ὁ άνθρωπος τις επιθυμίες του, δὲ σημαίνει πὼς οἱ περιδεεῖς έμπειρίες του ἢ ἡ διηυχία του θά «ίσορροποῦνταν» ἂν τις ικανοποιούσε, μὰ ὅτι χρειάζεται διάκριση σὲς επιθυμίες που τὸν κατατρύχουν. Συγκεκριμένα οἱ τελευταῖες διαιροῦνται σὲ δύο κατηγορίες: σ' αὐτὲς που δρομολογοῦν τὸν ἄνθρωπο σὲ Θεό, καὶ σ' ἐκεῖνες που συνδέονται ἄμεσα ἢ ἔμμεσα μὲ τις αἰσθητικὲς ἀπολαύσεις τῶν πραγμάτων τῆς ὕλης. Οἱ επιθυμίες που άπωθοῦνται άνικανοποίητες –ικανοποιηθοῦν δὲν ικανοποιηθοῦν– εἶναι οἱ δευτερες καθόσον έμπλέκουν τὴν προσωπικότητα σὲ φαύλους κύκλους άναζήτησης ίσορροπίας πρὸς τὰ έπιφανόμενα χαρακτηριστικὰ τῆς ὕλικῆς πραγματικότητας. Οἱ δευτερες εἶναι τελικὰ που ὀδηγοῦν τὸν ἄνθρωπο σὲ θλίψη καθὼς καὶ ἀπελπισία γιὰ διαδικασίες που δὲν ὀλοκληρώθηκαν. Ἡ θλίψη καὶ ἡ ἀπελπισία τοῦ ἀνθρώπου τῆς ὕλικῆς ἀπασχόλησης, διαπραγματεύονται διαθέσεις που ἔχουν ἄμεσο ἀντίκτυπο τὴν κοινωνικὴ πραγματικότητα καὶ τὴν διαμορφώνουν ἢ ἐξαρθῶνται ἀπὸ αὐτήν. Στὴν περίπτωση αὐτὴ ἀνήκουν καὶ οἱ θεωρήσεις τῆς ἀσθένειας σὲ διάφορα στάδια καθὼς καὶ οἱ λεγόμενες «κοινωνικὲς ἀδικίες» ἐπάρκειας ἢ διαχείρισης ἀγαθῶν που διχάζουν ἄνθρώπους κάθε ἡλικίας, ἀλλὰ καὶ κοινωνίες μεταξύ τους. Οἱ ἄνθρωποι που ὑπὸ ἀνάλογες διαθέσεις καὶ γιὰ διάφορους λόγους χαρακτηρίζονται ἀναξιόπαθοῦντες, παρατηρεῖται νὰ ἀναλαμβάνουν ὅταν πληροφοροῦνται καλὲς εἰδήσεις που τοὺς ἀφοροῦν ἄμεσα. Τότε ἐγκαταλείπουν τὴν διάθεση θλίψης καὶ ἐγκαινιάζουν νέο τρόπο ζωῆς. Παρόλο που διακρίνουμε τὴ διάσταση τῆς θλίψης ὡς ἀποτέλεσμα μὴ ικανοποίησης ἐπιθυμιῶν, ὁ Ἐρμᾶς ἔρχεται νὰ συμπληρώσει πὼς συνιστᾶ ἓνα καλὸ παράδειγμα πνευματικῆς ἐπαναφορᾶς τοῦ ἀνθρώπου σὲ πλαίσια τῆς ἀποκάλυψης τοῦ Θεοῦ, ὁ Ὅποιος καὶ γνωστοποιεῖ τὸν ἄνθρωπο τὸ μέλημα καὶ ἐνδιαφέρον Του γιὰ τὴ σωτηρία. Κατ' αὐτὸ τὸν τρόπο ὁ ἄνθρωπος ἐγκαταλείπει τὸν παλαιὸ ἑαυτό του καὶ ἐναρμονίζεται σὲν νέο, τὸν καινὸ, τὸν πλήρως ἀνακαινισμένο³¹.

31. Ὅταν πρεσβύτερός τις, ἤδη ἀφηλικῶς ἑαυτὸν διὰ τὴν ἀσθένειαν αὐτοῦ καὶ τὴν πτωχότητα, οὐδὲν ἔτερον προσδέχεται εἰ μὴ τὴν ἐσχάτην ἡμέραν τῆς ζωῆς αὐτοῦ· εἶτα

Ἐπισημαίνοντας πρὶν ἀπὸ τὴν ὀλοκλήρωση τῆς ἐργασίας τοὺς κοινούς δι-
 αύλους λειτουργίας τῶν ψυχαναγκαστικῶν τάσεων τῆς μελαγχολίας καὶ τῆς
 θλίψης καὶ πῶς αὐτοὶ ὑπογραμμίζονται σὰ προαναφερόμενα κείμενα τοῦ
 William James καὶ τοῦ Ἑρμᾶ ἔχουμε νὰ παρατηρήσουμε τὰ ἑξῆς:

α. Καὶ οἱ δύο ἔχουν ἢ κατάγονται ἀπὸ εὐπορῆ οἰκογένεια καὶ προβληματί-
 ζονται μὲ τὸ ζήτημα τῆς *αὐτάρκειας* καὶ πῶς αὐτὴ ἐπηρεάζει τὸν ἄνθρωπο ποὺ
 βρίσκεται ὑπὸ τὸ φάσμα τῆς κατοχῆς ἀγαθῶν.

β. Βάση γιὰ τὴ δημιουργία τῆς μελαγχολίας καὶ τῆς θλίψης ὑπογραμμίζεται
 ἡ *ἐπιθυμία*. Ἡ ἐπιθυμία ξεκινᾷ ἀπὸ τὴν ἀσυνείδητη διάθεση τοῦ ἀνθρώπου νὰ
 πραγματώνει διαθέσεις ποὺ ἀφοροῦν ὑλικές ἀπολαύσεις, ἀλλὰ καὶ πνευματικὰ
 ἐνδιαφέροντα ποὺ *διεγείρουν ψυχαναγκαστικὰ* τὴν προσωπικότητα.

γ. Ἡ ἔννοια τῆς *ἀνασφάλειας* χαρακτηρίζει τὸν ἄνθρωπο τῆς μελαγχολίας
 καὶ τῆς θλίψης. Ξεκινᾷ ὡς ἀμφιβολία καὶ ὀλοκληρώνεται σὲ ἀναποφασιστικό-
 τητα. Ὁ ἄνθρωπος ποὺ ἀποδεικνύεται ἀναποφασιστος στὴ ζωὴ του ἐμπλέκει
 τὸν ψυχισμό του σὲ καταστάσεις νευρωτικῆς ἀντιμετώπισης τῶν ἀναγκῶν, ὅπου
 ἐπιχειρεῖ σπασμωδικὰ νὰ τὶς ἱκανοποιεῖ ἔστω κι ἂν κατανοεῖ ὅτι δὲν πρόκειται
 νὰ τὶς φέρει σὲ πέρας ποτέ. Ἡ μελαγχολία καὶ ἡ θλίψη κυριαρχοῦν τότε στὸν
 τρόπο ποὺ ἐπιχειρεῖ νὰ ρυθμίζει τὶς ἀνάγκες του καὶ τὸν «καθοδηγοῦν» διατα-
 ρακτικὰ ἐμπλέκοντάς τον σὲ ἀδιέξοδα.

δ. Ὁ *δυναλισμὸς τῆς μελαγχολίας* καὶ ὁ *δυναλισμὸς τῆς θλίψης* ἔτσι ὅπως ἐπι-
 σημαίνονται στοὺς δύο ὑπογραμμίζονται ἀπὸ τὶς ἑρμηνεῖες τους στὶς ἀπόψεις
 συνειδητό-ὑποσυνείδητο καὶ διψυχία ἀντίστοιχα. Τὸ συνειδητό-ὑποσυνείδητο
 καθὼς καὶ ἡ ἔννοια τῆς διψυχίας μαρτυροῦν τὴν ὑπαρξὴ δύο ψυχολογικῶν κό-
 σμων στὸν ἄνθρωπο ποὺ ὄχι μόνον διαταράσσουν τὴν προσωπικότητα, μὰ καὶ τὴ
 διασποῦν σὰ ψυχολογικὰ στοιχεῖα ποὺ συγκεφαλαιῶνει ὡς ἐνοποιημένη
 πραγματικότητα.

ε. Ἡ ψυχοπνευματικὴ ἀδυναμία τῆς μελαγχολίας καὶ τῆς θλίψης διακρίνο-
 νται στὸν ἄνθρωπο ἀπὸ τὴ στιγμή ποὺ ἐκεῖνος κατακλύζεται ἢ *διατυπώνει*

ἐξαίφνης κατελείφθη αὐτῷ κληρονομία, ἀκούσας δὲ ἐξηγέρθη καὶ περιχαρῆς γενόμενος
 ἐνεδύσατο τὴν ἰσχύν, καὶ οὐκέτι ἀνακαεῖται, ἀλλὰ ἔστηκεν καὶ ἀνανεοῦται αὐτοῦ τὸ πνεῦμα
 τὸ ἤδη ἐφαρμόμενον ἀπὸ τῶν προτέρων αὐτοῦ πράξεων, καὶ οὐκέτι κάθηται, ἀλλὰ ἀνδρίζε-
 ται· οὕτω καὶ ὑμεῖς, ἀκούσαντες τὴν ἀποκάλυψιν ἣν ὑμῖν ὁ κύριος ἀπεκάλυψε, ὅτι ἐσπλαγ-
 χνίσθη ἐφ' ἡμᾶς, καὶ ἀνενώσατο τὰ πνεύματα ὑμῶν, καὶ ἀπέθεσθε τὰς μαλακίας ὑμῶν, καὶ
 προσῆλθεν ὑμῖν ἰσχυρότης καὶ ἐνεδυναμώθητε ἐν τῇ πίστει. Ὁπ. π. Ὅρασις γ', παράγραφος
 XII, σ. 49, στ. 15-30.

άντωννιμίες έρωτηματικοῦ περιεχομένου έπάνω σέ ζητήματα πού τόν άφοροῦν εἴτε ὕλικά εἴτε πνευματικά. Τά έρωτήματα αὐτά ὡς πρὸς τὸ περιεχόμενό τους δέν ὑποδηλώνουν προσκολληματική σχέση πρὸς τίς προαναφερόμενες προβληματικές, ὑποδεικνύουν ὅμως τὴν έναγώνια προσπάθεια τοῦ ἀνθρώπου γιὰ ἄμεσες ἀπαντήσεις σέ προβληματισμούς του.

στ. Ἡ έννοια τῆς κατάθλιψης πού ἀπορρέει ἀπὸ τὴ μελαγχολία συνδυάζεται τέλεια μὲ τὴν λύπη πού πηγάζει ἀπὸ τὴ θλίψη ὑπογραμμίζοντας τὴ συνεκδοχική σχέση μεταξὺ τους· μιὰ σχέση πού λειτουργεῖ ὡς ἀποξενωτική συνθήκη ἀπὸ τὴν έννοια τῆς ψυχοπνευματικῆς ἰσορροπίας στὸν ἑαυτό. Ἡ κατάθλιψη καὶ ἡ λύπη «διασώζουσιν» τὸ χαρακτήρα τῆς έντονης ἀντιπαλότητας καὶ τοῦ ἀνταγωνισμοῦ ἀπέναντι στοὺς ἄλλους καθὼς καὶ τὴν ψευδαίσθηση περὶ ἐποικοδομητικοῦ ένδιαφέροντος στὰ προβλήματα ἐκείνων ἢ τίς ἀντιξοότητες καὶ τὴν κρίση πού διέρχεται ἡ κοινωρία. Ὁ λόγος γι' αὐτὸ εἶναι ἀπλός: ὁ ἀνθρώπος μὲ τὸ νὰ καταθλίβεται καὶ νὰ λυπᾶται ὄχι μόνον δέν βοηθᾶ στὴν ξεπέραση τῶν προβλημάτων τοῦ ἑαυτοῦ του καὶ τῶν ἄλλων, μὰ παραμένει χειρότερα προσκολλημένος στίς κατηλώσεις καὶ ματαιώσεις³² του χωρὶς δημιουργικὸ πνεῦμα ἐπαναδρομολόγησης τῶν πράξεων τοῦ ἑαυτοῦ καὶ ἐπαναπροσδιορισμό του στίς ὑγιεῖς συνισταμένες τῆς προσωπικότητας.

Ἡ θεώρηση τῆς μελαγχολίας στοὺς δύο ἔχει νὰ κάνει μὲ τὴν ἐσωτερικὴ διάθεση ἀπέναντι στὴν προβληματικὴ τῶν πραγμάτων, διανοητικῶν καὶ ὕλικῶν, καὶ πῶς αὐτὰ μποροῦν νὰ προσεγγίζονται ἐποικοδομητικότερα, ἐνῶ ἡ θλίψη σχετίζεται μὲ τὴν ἀσυνείδητη ἐρμηνευτικὴ καὶ τῶν δύο ὅσον ἀφορᾶ ἐμπειρίες πού ὑποθέτουν πῶς ἴσως ἀργήσουν νὰ τεθοῦν ὑπὸ ἔλεγχο καὶ ἰσορροπία, εἴτε αὐτὲς ἀναφέρονται σέ προσωπικὸ εἴτε σέ κοινωνικὸ ἐπίπεδο. Καὶ ἡ μελαγχολία, ἀλλὰ καὶ ἡ θλίψη καθοδηγοῦν σέ κατάθλιψη τὸν ἀνθρώπο πού τίς υἰοθετεῖ καὶ τίς ἐμπεδώνει στὴν ψυχολογικὴ ζωὴ του. Ὁ James καὶ ὁ Ἑρμᾶς ἔχουν σαφῆ συνείδηση αὐτῆς τῆς παραμέτρου γι' αὐτὸ καὶ τὴ συζητοῦν στίς διαπραγματεύσεις τους. Παράλληλα ἀναζητοῦν τὴν πνευματικὴ ἀνασυγκρότηση τοῦ ἑαυτοῦ ἀπὸ τίς παραπάνω ἐγγενεῖς διαταραχές, ὥστε νὰ μπορεῖ νὰ ἰσορροπεῖ καὶ νὰ ὀλοκληρῶνεται.

32. α) Καθήλωσις: Ἡ προσκόλλησις ἐνὸς ἀτόμου σέ ἐμμονές καὶ τάσεις. Ἔτσι τὸ ἄτομο ἔχει συμπεριφορὰ καὶ σκέψιν πού ἐνῶ σέ προηγούμενες περιόδους ἐξέλιξις του ἦταν φυσιολογικὲς καὶ ἀποδοτικὲς, τώρα εἶναι ἀκατάλληλες καὶ προβληματικὲς.

β) Ματαιίωσις: Ἀλλιῶς ὀνομάζεται καὶ ἀποστέρησις. Πρόκειται γιὰ τὴν συναισθηματικὴν κατάστασι, ἡ ὁποία χαρακτηρίζεται ἀπὸ έντονα ψυχονευρωτικὰ φαινόμενα. Ἀναφέρεται

Δέν πρέπει νά βιαστοῦμε νά *χαρακτηρίσουμε* τόν James ὡς *ἀρνητῆ ἢ ἀγνωστικιστῆ*, εἶναι ὑπερβολικοὶ οἱ χαρακτηρισμοὶ αὐτοὶ καὶ σίγουρα δέν ἀναφέρονται σὲ ἓναν ἄνθρωπο πού ἀνάλωσε τὴ ζωὴ του στὴ διευκρίνιση τῆς ἔννοιας τῆς θρησκείας ἀπὸ ψυχολογικῆς πλευρᾶς. Οἱ ἐνασχολήσεις του διαπραγματεύονται τὴν ἔννοια τῆς *θρησκείας* ὡς ἐσωτερικὸ προβληματισμὸ τοῦ ἀνθρώπου, τὴ στιγμή πού γεγονός εἶναι πὼς πολιτισμοὶ ὁλόκληροι ἔχουν οἰκοδομηθεῖ πάνω σὲ θρησκευτικὲς ἀναζητήσεις καὶ ἀντιλήψεις οἱ περισσότερες τῶν ὁποίων εἶναι χριστιανικὲς. Ὁ James αὐτὸ πού ἐνδιαφέρεται νά καταδείξει εἶναι ὅτι ὁ θρησκευτικὸς προβληματισμὸς τοῦ ἀνθρώπου, ἀπὸ ὅποια ἀφετηρία καὶ ἂν ἀφορμᾶται εἶναι ἐποικοδομητικὸς. Συνεισφέρει ὄχι μόνο στὴν ἐξακρίβωση τῆς προσωπικῆς ταυτότητας τοῦ ἀνθρώπου, ἀλλὰ ἐπίσης καὶ στὴν κοινωνικὴ ἀποδοχὴ του ὡς δημιουργικῆς προσωπικότητας. Ἡ *μελαγχολία* ἢ ὅποια μᾶς ἀπασχόλησε στὴν παρούσα μελέτη ἐξετάζεται ἀπὸ τὸν James ὡς προβληματικὴ τοῦ σύγχρονου θρησκευομένου ἀνθρώπου καὶ ἀποτελεῖ προῖον τῆς προσωπικῆς προβολῆς αὐτοῦ μέσα στὸ θρησκευτικὸ καὶ κοινωνικὸ γίγνεσθαι, τὸ ὁποῖο ἐλάχιστα *ξεφεύγει* ἀπὸ τὴν προοπτικὴ μέσα στὴν ὅποια κινεῖται· προοπτικὴ προσωπικῆς ἔλλειψης οὐσιαστικῶν θρησκευτικῶν ἐνδιαφερόντων καθὼς καὶ ἀποδοχῆς τοῦ ἄλλου ὡς μέσου λειτουργικῆς ἀναφορᾶς τοῦ ἑαυτοῦ. Ἡ *μελαγχολία* ἀποδεικνύεται ὡς ἡ ἀποξένωση τοῦ ἀνθρώπου ἀπὸ τὸν ἑαυτό καὶ κατὰ συνέπεια καὶ ἀπὸ τοὺς ἄλλους. Ὁ James κατανοεῖ καὶ καταδεικνύει περὶτρανα τὰ προαναφερόμενα, ἐνῶ παράλληλα ἐνδιαφέρεται γιὰ τὴν οὐσιαστικὴ διευκρίνιση καὶ καταγραφή τῆς ψυχαναγκαστικῆς αὐτῆς προβληματικῆς ἀπὸ πλευρᾶς καὶ τῶν ἄλλων, μὰ καὶ ἡ *διαδικασία* αὐτὴ ἐξαρτᾶ καὶ ἐξαρτᾶται ἀπὸ τὶς διαπροσωπικὲς σχέσεις τῶν ἀνθρώπων.

Ἀπὸ τὴν ἄλλη ὁ Ἐρμᾶς *διασώζει* τὴν ἔννοια, ἀλλὰ καὶ ἐμπειρία τῆς θλίψης ὡς τὴν *ἀκατασίγαστη μαρτυρία* τῆς ἐσωτερικῆς ἀντιπαλότητας μᾶς προσωπικότητας. Δέν θὰ ἦταν ὑπερβολὴ νά ὑποστηρίζαμε πὼς ὅλο τὸ κείμενο τοῦ Ποιμένα βασίζεται στὴ διαπραγματεύση τῆς θλίψης. Λέγοντας «βασίζεται» ὑπονοοῦμε πὼς ἐμπνέει τὴ σκέψη τοῦ Ἐρμᾶ στὴν ἐνασχόληση τῆς ψυχολογικῆς αὐτῆς προβληματικῆς. Ἡ θλίψη δὲν συνιστᾶ *ταμποῦ* στὸν Ἐρμᾶ· οἰκοδομεῖ τὴ *συνθήκη λειτουργίας* ἐνὸς ἑαυτοῦ πού κατατρώχεται ἀπὸ *ἔμμονες ιδέες*. Οἱ συζητήσεις καὶ τὰ διάφορα αὐτοερωτηματολόγια ὑπογραμμίζουν τὴν ἀντιπαλότητα

στὴν ἀντίδραση τοῦ ἀνθρώπου ἀπέναντι σὲ ἐπιθυμίες πού δέν ἱκανοποιήθηκαν καὶ ἀπωθήθηκαν.

πού υφίσταται ἐγγενῶς στὸν ἑαυτὸ καὶ ἡ ὁποία τὸν διασπᾶ ψυχοπνευματικά. Οἱ ὁράσεις τοῦ Ἑρμᾶ χαρακτηρίζονται ἀπὸ *ὑπερβολικὲς ἀποκαλύψεις*, οἱ ὁποῖες μαρτυροῦν τὴν προσωπικὴ διάσταση τοῦ συγγραφέα ἀπέναντι στοῦ γεγονότος τῆς πίστεως καὶ τῆς θρησκευτικῆς ταυτότητος πού ἀναζητοῦσε. Τὸ κείμενό του ἐμφανίζεται νὰ λειτουργεῖ μερικὲς φορὲς ὡς *δυναμιστικὸ* – ἐπισημαίνουμε τὸν *δυναμισμὸ* στὴ σκέψη τοῦ συγγραφέα ὄχι μὲ τὴν γνωστὴ ἐρμηνεία τοῦ ὄρου, ἀλλὰ μὲ τὴ θεώρηση πὼς χρησιμοποιεῖ φράσεις καὶ εἰκόνες πού ὑπολαμβάνουν διττὴ ἐρμηνευτικὴ, διττὴ δηλαδὴ ἐννοιολόγηση ὅσον ἀφορᾷ χαρακτηριστῆρες τοῦ ἑαυτοῦ πού δὲν προβάλλονται ξεκάθαρα, ὅπως γιὰ παράδειγμα εἶναι ἡ θεώρηση τῆς *ἐπιθυμίας*, *τῆς πονηρίας*, ἢ *τῆς διψυχίας* πού συζητήσαμε προηγουμένως μὲ ἀποτέλεσμα νὰ δυσκολεύεται ὁ ἀναγνώστης στὴν κατανόηση ὁμοίων ἢ διαφορετικῶν ὄρων. Τὸ τελευταῖο πού σημειώσαμε σαφῶς δὲν μειώνει τὴν μοναδικὴ ἀξία τοῦ *Ποιμένα*, πού παραμένει κείμενο οὐσιαστικὸ καὶ μὲ ὁμολογημένο τὸν προβληματισμὸ πού καταθέτει, καθὼς καὶ ἰδιαίτερα ἀνθρωπολογικὸ στὴν διάσταση τοῦ ἑαυτοῦ πού ὑπογραμμίζει, ὑποσημαίνοντας τὸν Ἑρμᾶ ὡς ὑγιὴ ἐρευνητὴ προσεγγίσεων πού ἀφοροῦν τὸν ἄνθρωπο³³ σὲ σχέση πρὸς τὴν ἀνθρωπολογία τῶν πατέρων, ἡ ὁποία καὶ ἐπρόκειτο νὰ ἐγκαινιασθεῖ στὶς ἐρχόμενες ἀπὸ ἐκεῖνον δεκαετίες.

Τὰ κείμενα πού διαπραγματευθήκαμε ὑπογραμμίζουν τὴν παρακμιακὴ σχέση τῆς μελαγχολίας καὶ τῆς θλίψης ἀπέναντι στὸν ψυχοσωματικὸ ἄνθρωπο. Αὐτὸ πού ἐπιθυμοῦν νὰ σκιαγραφήσουν οἱ προαναφερόμενοι συγγραφεῖς σχετίζεται μὲ τὸ χαρακτήρα τῆς *αὐταπάτης* πού ἀπὸ κοινοῦ τὰ φαινόμενα αὐτὰ ἐμπεριέχουν. Μιὰ *αὐταπάτη* πού δυσκολεύει τὴ σχέση τοῦ ἀνθρώπου πρὸς τὸν ἑαυτό του· μιὰ *αὐταπάτη* πού ἐγκλωβίζει τὴν ψυχολογικὴ σφαῖρα τοῦ ἀνθρώπου σὲ θεωρήσεις πού δὲν ἔχουν νὰ κάνουν μόνον μὲ τὴν πραγματικότητα ἀλλὰ καὶ μὲ τὶς οὐσιαστικὲς ἀνάγκες τοῦ ἀνθρώπου. Ἡ μελαγχολία καὶ ἡ θλίψη ἐκφράζουν τὴν *αὐταπάτη* πού βιώνει ὁ ἄνθρωπος ὡς καταδυναστευτικὴ ἐμπειρία στὴ ζωὴ του, ἀλλὰ καὶ στὴ σχέση ἀπέναντι στοὺς ἄλλους. Ἀπὸ τὴν ἄλλη, ὁ φαῦλος κύκλος τῶν ἐρωτήσεων πού αὐτοῦποβάλλεται ἢ ὑποβάλλει ὁ ἄνθρωπος

33. Παρόλο πού ὑπέστη κριτικὲς γνησιότητες τῆς ὀρθόδοξης καταβολῆς του, ἡ σὲ σχέση πρὸς τὶς ἔννοιες πού συζυγᾶ καὶ μποροῦν νὰ χαρακτηρισθοῦν ὡς *ἐπικίνδυνες*, τὸ κείμενο τοῦ Ἑρμᾶ θεωρεῖται πρωτοπόρο στὶς ἀνθρωπολογικὲς θεωρήσεις πού εἰσάγει. Κατανοοῦμε ὅμως ἀπόλυτα τὸν προβληματισμὸ καὶ δὲν τὸν κρίνουμε σὲ σχέση πρὸς τὸν *Ποιμένα* καθόσον ὁ Β΄ χριστιανικὸς αἰώνας χαρακτηρίζεται ἀπὸ μεγάλο ἀριθμὸ αἰρέσεων πού ἐπιχείρησαν νὰ ταρακουνήσουν τὸ οἰκοδόμημα τῆς Ἐκκλησίας.

μαρτυροῦν τὶς ἔντονες ἐμμονές καὶ προσκολλήσεις σὲ προβληματισμούς ἥσσονος ἢ δευτερεύοντος ἀκόμη ἐνδιαφέροντος. Ἡ κοινωνικὴ πραγματικότητα κάθε ἐποχῆς ἀποδεικνύει ὅτι συνέχεται ἀπὸ μελαγχολία καὶ θλίψη. Οἰκοδομεῖται ἀπὸ αὐτὲς ὄχι ἐπειδὴ ὑποχρεωτικὰ στηρίζεται σὲ αὐτὲς, μὰ ἐπειδὴ οἱ ἄνθρωποι ποὺ ἀριθμοῦν τὶς κοινωνίες λειτουργοῦν βάσει αὐτῶν. Χαρακτηριστικὴ εἶναι στὴν περίπτωσιν αὐτὴ ἡ ὄραση τοῦ Ἐρμᾶ ποὺ ἀφορᾷ ἕναν πύργου, ὁ ὁποῖος σχετίζεται μὲ τὴν ἀπόδοσιν τῆς μελαγχολίας καὶ τῆς θλίψεως, οἱ ὁποῖες χρειάζεται νὰ μετακαινισθοῦν ὥστε νὰ ἐπανασυγκροτήσουν τὴν κοινωνία ἀναδημιουργικὰ καὶ χωρὶς τὴν ἐναγώνια κούρσα ἀναζήτησης ὅσον ἀφορᾷ τὰ αἰσθητικὰ πράγματα³⁴. Ἔτσι ἀκριβῶς συμβαίνει καὶ σὲ κάθε ἐποχῇ. Οἱ κοινωνίες ἀπαρ-

34. Ἡ μαρτυρία περὶ τοῦ ἐναγωνίου ποὺ ἐγλωβίζει τὸν ἄνθρωπο στὶς συναισθηματικὲς ἀντιδράσεις τῆς μελαγχολίας καὶ τῆς θλίψεως καταγράφεται στὶς παραβολὲς τοῦ Ἐρμᾶ ὡς ἑξῆς: Ἡ πρώτη ἀναφέρεται στὴν πολυτέλεια καὶ τὴν ὀλιγάρκεια καὶ συμβουλεύει ἀντὶ ἀγρῶν ἀγοράζετε ψυχὰς θλιβομένας. Ἡ δευτέρη ἐπισημαίνει ὅτι ὡς ἡ ἄμπελος χρῆζει τῆς πετέλας, οὕτως οἱ πλούσιοι τῶν δεήσεων τῶν πτωχῶν. Ἡ τρίτη ὑπογραμμίζει πῶς ὡσπερ ἐν τῷ χειμῶνι τὰ δένδρα ἀποβεβληκῶτα τὰ φύλλα ὁμοίᾳ εἰσι καὶ οὐ φαίνονται τὰ ξηρὰ ποιᾶ εἰσιν ἢ τὰ ζῶντα, οὕτως ἐν τῷ αἰῶνι τούτῳ οὐ φαίνονται οὔτε οἱ δίκαιοι οὔτε οἱ ἁμαρτωλοί, ἀλλὰ πάντες ὅμοιοί εἰσιν. Ἡ τέταρτη δηλώνει ὅτι ὡσπερ τῷ θέρει ἑνὸς ἐκάστοτε δένδρου οἱ καρποὶ φανεροῦνται καὶ ἐπιγινώσκονται ποταποὶ εἰσιν οὕτω καὶ τῶν ἀνθρώπων οἱ καρποὶ φανεροὶ ἔσονται ἐν τῷ αἰῶνι ἐκείνῳ. Ἡ πέμπτη ἀναφέρεται στὴν πνευματικὴ νηστεία. Ἡ ἕκτη στὴν ἀμοιβὴ τῶν ἀγαθῶν καὶ τὴν τιμωρία τῶν κακῶν (τὸ ποίμνιον τὸ ἱλαρὸν καὶ τὸ ποιμνιον τὸ μαστιγούμενον). Ἡ ἕβδομη ἀναφέρεται στὴν συντριβὴ καὶ τὴν μετάνοια. Ἡ ὄγδοη μιᾶ γιὰ τὴν πολυευσπλαχνία τοῦ Θεοῦ καὶ τὴν μετάνοια. Κατὰ τὸν ἴδιον τρόπο καὶ οἱ ἐντολὲς ποὺ προηγοῦνται ἀπὸ τὶς παραβολὲς διακρίνουν: Ἡ μὲν πρώτη τὴν ἐννοια τῆς πίστεως, ἡ δὲ δευτέρη τὴν ἀπλότητα, τὴν ἀκακία, τὴν καταλαλιά καὶ τὴν σεμνότητα, ἡ τρίτη τὴν ἀλήθεια καὶ τὸ ψεῦδος, ἡ τέταρτη τὴν ἀγνεία, ἡ πέμπτη τὴν μακροθυμία καὶ τὴν ὀξύχολία, ἡ ἕκτη ἀναφέρεται στὶς δύο ὁδοὺς τῆς δικαιοσύνης καὶ τῆς ἀδικίας, ἡ ἕβδομη μιᾶ γιὰ τὸν φόβου τοῦ Κυρίου, ἡ ὄγδοη ἐπικεντρώνεται στὴν ἀρετὴ τῆς ἐγκράτειας, ἡ ἕνατη στὴ φθοροποιὸ δράσιν τῆς διψυχίας, ἡ δέκατη ὑπογραμμίζει τὴν ἐννοια τῆς λύτης, τὴν ὁποία καὶ χαρακτηρίζει ὡς πονηροτέραν πάντων τῶν πνευμάτων καὶ δεινοτάτην τοῖς δούλοις τοῦ Θεοῦ, ἡ ἑνδεκάτη μιᾶ γιὰ τοὺς προφήτες καὶ τοὺς ψευδοπροφήτες, ἡ δωδέκατη ἀναφέρεται στὴν πονηρὴ ἐπιθυμία καὶ τὴν ἐπιθυμία τῆς δικαιοσύνης. Οἱ ἐντολὲς ἔτσι ὅπως δηλώνονται στὸν Ἐρμᾶ ἀναφέρονται στὴ διττότητα τῆς ἀνθρώπινης φύσεως σὲ πώσιν καὶ ἀνάστασιν. Ἡ διττότητα αὐτὴ διατρέφεται ἀπὸ τὸν χαρακτήρα τῆς θλίψεως ἢ ὁποία καὶ συνιστᾷ τὸν ἀποφασιστικότερο παράγοντα διαταραχῆς στὴν ἀποξένωση τοῦ ἀνθρώπου ἀπὸ τὸν ἑαυτό του. Ἄν συγκρίνομε τὴν τελευταία ἐντολή μὲ τὴν πρώτη παραβολὴ λαμβάνομε τὸ στίγμα τῆς διαδικασίας δρομολόγησιν τῆς ἐντελοῦς ἀποξένωσης τοῦ ἀνθρώπου ἀπὸ τὸν Θεὸ καὶ τὸν πλησίον: ἐπιθυμία → θλίψη.

Ἐντολὲς καὶ παραβολὲς οἰκοδομοῦν τὴν προαναφερόμενη εἰκόνα τοῦ πύργου ὁ ὁποῖος γιὰ νὰ ἀναδομεῖται χρειάζεται ὡς βάση τὴν Ἐκκλησία ἢ ὁποία καὶ στηρίζει τὴν ἀνοιχτοδό-

τίζονται όχι από πύργο μα από πύργους, οι όποιοι για να άλλοιώνονται προς τό καλό τής κοινωνίας πρέπει να γκρεμίζονται. Πρέπει να γκρεμίζονται διότι στηρίζονται στους χαρακτήρες τής μελαγχολίας και τής θλίψης, οι όποιοι και τούς έποικοδομοϋν διαταρακτικά και δυσλειτουργικά, έπηρεάζοντας άνεπανόρθωτα τις ζωές τών κοινωνικών μελών που αναφέρονται, άκόμη δέ και μέσω παραμέτρων οι όποιες φαντάζουν στα κοινωνικά μέλη ως *ικανώς διαμορφωτικές* ώστε να προοδεϋουν την πορεία εκείνων προσωπικά, διαπροσωπικά καθώς και κοινωνικά. Τέτοιες είναι ή *έλπίδα*, ή *εϋτυχία*, *λύσεις* που διορθώνουν κοινωνικά προβλήματα, *συναισθηματικές έξάρσεις*, *θρησκευτικά βιώματα* ή *μεταστροφές* σε άλλου είδους *θρησκευτικές πίστεις*³⁵. Οι παράμετροι αυτές μποροϋν να αποδειχθοϋν ιδιαιτέρως έκρηκτικές καθώς τα νέα συναισθήματα που προκύπτουν σπάνια αφήνουν τα πράγματα όπως ήταν³⁶. Είναι χαρακτηριστική λοιπόν ή επίρροή που έξασκοϋν ή μελαγχολία και ή θλίψη στον άνθρωπο καθώς τον επηρεάζουν και μέσω επιφανόμενων βαθμίδων άνάτασης του ψυχισμού, κωλυσιεργώντας περαιτέρω την ισορροπία και άνόρθωση του ψυχοπνευματικού και ψυχοσωματικού βίου.

Η μελαγχολία και ή θλίψη συστήνουν λοιπόν ένα νόμισμα με δύο όψεις. Άφ' ενός έχουμε τή διαδικασία τής πρώτης να επηρεάζει την ιδιοσυγκρασία του ανθρώπου και να ολοκληρώνεται σε κατάθλιψη, άφ' έτέρου την δεύτερη να υποσκάπτει την ψυχοπνευματική υγεία τής προσωπικότητας ολοκληρούμενη άργά αλλά σταθερά σε λύπη. Η μελαγχολία και ή θλίψη οίκοδομοϋν χρόνιες ψυχολογικές δρομολογήσεις και διαδικασίες στην ανθρώπινη φύση που άφετηριάζονται από τό άσυνείδητο και λειτουργοϋν μετερχόμενες παραστάσεις έμπειριών που ό άνθρωπος προσλαμβάνει στην ζωή του άποπροσανατολίζοντας δυναμικά την προσωπικότητα. Κοινό δεδομένο που εμφανίζουν μέσα στην κοινωνική πραγματικότητα αλλά και διαπροσωπικά είναι ή *κατήφεια*, ένω έξωτερικευτική τους συνθήκη αποδεικνύεται ή *άκηδία* και ή έλλειψη ένδιαφέ-

μησή του κραταιά και ισχυρά. Ο άνακαινισμένος αυτός πύργος εμφανίζεται στην ένατη παραβολή όπου ή *Έκκλησία είναι ό πύργος, θεμέλιό της οι προφήτες και οι άπόστολοι και άκρογωνιαίος λίθος ό Υιός του Θεού*. Όπ. π. ΒΕΠΕΣ 3, σ. 32.

35. Όπ. π. JAMES... σ. 198.

36. Πρβλ. ως παράδειγμα την περίπτωση του αίμομίκτη Κορίνθιου Χριστιανού ό όποιος παρόλο που μεταστράφηκε από την ειδωλολατρία δέν άπέρριψε τή ζωή του ειδωλολάτρη. Τήν περίπτωση του αναλύει έξαιρετικά ό Άπόστολος Παϋλος στην έπιστολή του *Α' Πρός Κορινθίους*.

ροντος για έποικοδομητικές ένασχολήσεις. Ο άνθρωπος που διακατέχεται από αυτές επηρεάζεται λειτουργικά και αυτό φαίνεται από τις διαταραχές που λαμβάνουν χώρα στην ζωή του. Η επιστροφή του για να μη φαντάζει αδύνατη χρειάζεται ν' απορρίπτει τον χαρακτήρα της απάτης που και οι δύο συνεισάγουν ώστε να αποσοβείται ή πλάνη της προσκόλλησης σε επίπλαστες επιθυμίες και ελλείψεις και ν' ανακόπτεται ή συνεχιά τους στον ψυχικό και σωματικό κόσμο της προσωπικότητας.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

1. ΕΡΜΑ, *Ποιμήν*, ΒΕΠΕΣ 3ος τόμος, Άποστολική Διακονία της Ελλάδος, Άθήνα 1967.
2. WILLIAM J., *The Varieties of Religious Experience*, Penguin Classics, New York 1985.
3. ΣΩΦΡΟΝΙΟΥ (ΖΑΧΑΡΩΦ), (Άρχιμ.), *Ο Γέρον Σιλουανός*, έκδ. Σταυροπηγιακής Μονής Ιωάννου του Προδρομού, Έσσεξ της Άγγλίας.
4. ΧΡΗΣΤΟΥ Π., *Έκκλησιαστική Γραμματολογία: Πατέρες και Θεολόγοι του Χριστιανισμού*, έκδ. Άφοι Κυριακίδη, τόμοι: Α' -Β', Θεσσαλονίκη 1981.